

JONAS MAIRONIS-MAČIULIS

[...]

BIOGRAFIJA

IŽANGA

Teologijos daktaras, Lietuvos universiteto Garbės profesorius, Žemaičių Katedros Bazilikos kapitulos prelatas archidiakonas, Žemaičių vyskupijos kurijos oficiolas, Žemaičių kunigų seminarijos rektorius, Mogiliovo katedros Garbės kanauninkas, lietuvių lyrikos korifėjus, taip ir toliau, taip ir toliau, kunigas Jonas Maironis-Mačiulis (kurį laiką – Maculewicz) šių 1922 metų spalio mėnesio 21 dieną sukaks šešias dešimtis metų savo amžiaus, 38 metus literatūros darbo, 30 metų pedagogikos darbo, tame 13 metų rektoriavimo seminarijoje.

Apie Maironį dainių, jau matėme, yra susidarę nemaža literatūros. Tik apie patį Maironies asmenį dar nieko nėra mūsų laikraštijoje, be trumpų, mano paties paskelbtų biografinių žinelių*.

Tai lygiai jums, studiozai, tiriant Maironies kūrybą, lygiai plačiau visuomenei, besidžiaugiant Maironies dainomis, iš pat pradžių bus pravartu pažinti kaip biografiniai daviniai, taip lygiai ir tie fonai, kuriuose išdygo ir subrendo poetinis Maironies talentas bei jo ideologija.

Aš šiam reikalui dar nesuskubau surinkti visos būtina reikiamos medžiagos visiems laikams ir visiems poeto padėjimams kritiškai nušviesti; tai tepajėgtų padaryti bendrai susitarę poeto kaimynai, mokiniai, draugai ir bendradarbiai, kaip yra garbingai padarę tai – charakteristikai Petro Kriaučiūno, Tomo Ferdinando Žilinskio ir Jono Jablonskio, organizuojant tą darbą naujosios gdynės „benediktinui“ prof. Pr. Dovydaičiui¹. Bene užeis jam ir šis naudingas užgaidas. O tuo tarpu aš pats, Maironies kūryba suinteresuotas universiteto reikalui, malonėčiau, kad visos žinios į mane plauktų, kaip yra rusų sakoma: „na lovca zvier idiot“², kas ko ieško, tas to randa, kad per ilgą būtų jau galima visai įvaizduoti poeto asmuo. Tuo tarpu aš jums greituoju esu gavęs žiupsnį gyvųjų žinių, be tų, kur jau randame mūsų literatūros „maironikoje“.

KŪDIKYSTĖS SPELČIAI

Dar tebėra gyva Jono Mačiulio auklė, jau 80 metų senutė, gerbiamoji ponia Ona Palkutė-Palkevičiūtė-Eidrigevičienė, Rusijos valstybės rūmų ir Žemaičių konsistorijos stalo viršininko žmona našlė. Ji gyvena pas savo dukterį p. Buivenienę Kaune savo namuose. Tai Mačiulių giminaitė ir pati artimoji kaimynė iš Pikčiūnų kaimo, Betygalos parapijos. Išėjusios iš gimtosios savo vietos, Ona su savo motina apsigyveno Mačiulių Bernotuose ir tapo patys artimieji jiems žmonės. Onos prigimtoji kalba – lietuviška. Ji iš mažens gerai pramokyta lietuviškojo rašto, gerai pramokusi iš savo motinos ir lenkų kalbos, buvo ne tik Jono nešiotė, bet ir pirmoji lietuviškojo skaitymo mokytoja. Žymiai

* Žr. „Nepriklausomoji Lietuva“, 1919 m., Nr. 44, ir „Lietuvos Albumas“. (Aut. past.)

[Vaižganto 1919 m. Vilniuje leistos *Nepriklausomosios Lietuvos* 44 nr. paskelbtą jo straipsnį „Maironis“ žr. šių Raštų 14 t. (p. 93–96); *Lietuvos albume* (apie jį žr. str. „Prelatas Jonas Mačiulis-Maculevičius (Maironis)“ paaiškinimus) išspausdinta Vaižganto rašyta Maironio biografija dedama toliau šiame tome.]

¹ Pranas Dovydaitis (1886–1942) – filosofas, visuomenės veikėjas, Kauno universiteto profesorius 1922–1940 m.; Vaižgantas lygina jį su vienuoliu benediktinu, matyt, turėdamas galvoje benediktinų vienuolijos siekimą būti naudingiems visuomenei kultūriniais darbais.

² „na lovca zvier idiot“ (rus.) – prie gaudytojo žvėris eina; geram šauliui ir laimė šypsosi.

papildžiusi savo žinias vėliau, dvaruose tarnaudama, Ona ištekėjo už inteligento, panevėžiškio bajorėlio Eidrigo (jų ten daug), kuris, tiesa, dėjosi lenku, bet ir Lietuvą mylėjo kaip tikras senasis romantikas. Net ir lietuviška knyga pas juos maišės; tai ir Ona lietuvaitė neatsimainiusi išliko ištikima savo tautai ir Mačiulių šeimynai, nors ir ponija tapusi. Ji tebemyli Lietuvos žmones, tebesidžiaugia kunigu Jonu, tokiu garsiu savo gimine, tebeatmena visas 1863 m. sukilimo istorijas ir mielai jas atpasakoja, kiek jos palietė Mačiulius ir jų apylinkę.

Bernotų vienasėdis už šešeto kilometrų nuo gražiosios Dubysos upės, nors padėjimu tarp trijų upelių: Liolingos, Sandravos ir Luknios, vis dėlto lygumoje pasitiesęs. Taip kad gamtos gražybių ir majestotingumo tenka pasiieškoti kiek toliau, kur maudytis važiuojama, padubysiuose, ties Liolinga ir Kiršnove.

Čia tai geroje žemėje tvirtai ūkininkavo karališkasis valstietis gudrus, šviesus, linksmas Aleksandras Mačiulis. Be Bernotų, jis dar kitą ūkį turėjo Steponkaimyje, už ketverto kilometrų, ir abudu suskubdavo apeiti: Steponkaimį anksti rytą, Bernotus apypiečiais.

Aleksandras Mačiulis, nors rašyti nemokėjo, tik paskaitė, iš pat jaunų dienų garsėjo prigimtu savo protu, tvirtu nusimanymu ūkio dalykuose ir linksmu pobūdžiu. Tai didžiuliuose apylinkės dvaruose jis buvo kaip ir savo žmogus. Vienas jį kvietė per pokylius padėti šeiminkauti, kitas sėjos laiku, kitas prašė nuvažiuoti į tolimuosius miestus, net į Krokuvą, ir ten atlikti ūkio ar komercijos reikalus. Be to, Aleksandras dar darė dvaruose sensaciją gražiu savo arkliu, kurį buvo išmokęs šokti. Tai bajorai vis prašydavo, kad atjotų šituo arkliu.

Ne bajoras Aleksandras, tai ne bajoras. Bajorų prietarai anais laikais buvo pernelyg tvirti ir kvaili. Vis dėlto mažesnieji bajorai pavydžiai žiūrėjo į laisvą, turtingą žmogų ir mielai būtų „suchaminę“ bet kurią savo bajoraitę, o per ją sulenkinę visus Bernotus. Laimė, kad Aleksandras, paslankus bajorams šiaip jau, toli gražu nelinko pasekti dvarininkais. Tai lengvai pasidavė įkalbamas savo klebonui, visoje apylinkėje laikomam išminties sostu ir visokių gerų patarimų indu, Šredersui³. Jis, nors pats bajoras, neturėjo širdies bajorams ir su panieka žiūrėjo į juos, matydamas, kaip jie bepuotaudami žemyn smunka ar šiaip jau nieko neveikia, tik bylinėjasi, Šrederso spėliojimai visai įvyko; dideli apylinkės dvarai netruko suskilti į kelias dalis; kiti tiek sumenkėjo, jog nebeturėjo nė arklio vaikams į mokyklą nuvežti, nei kuo už mokslą užmokėti, nei produktais aprūpinti. Ir Al. Mačiulis gavo juos visu tuo šelpti, visa tai rašydamas į skolą, ypač našlei Astrauskienei. Kai reikėjo gauti, tai „panie Aleksandrze, panie Aleksandrze, kiedy łaska“⁴, o kai reikėjo atsilyginti, tai nebebuvo kam, nors tie pono Aleksandro vežiotieji ir užmokamieji bajoriukai buvo jau tapę daktarais ar inžinieriais.

Taigi tas Šredersas sakė Aleksandrui: „Imk sau lygią ir lietuvaitę, kad ir štai mūsų bažnyčios maršalkos Šimkaičių Kurmausko Oną.“ Šimkaičiai buvo vos už kilometro nuo Bernotų. Aleksandras taip ir padarė.

Susilaukus dvejeta vaikučių, kurie tačiau abudu paskui mirė, Mačiuliuose įvyko žymi atmaina. Steponkaimį Aleksandras atiduoda savo seseriai, užtat krinta jam valdyti artimasis Pasandravio dvaras, su kuriuo laukais Bernotų laukai ribavosi, bet Pasandravis buvo jau Šiluvos parapijoje. Sako, ir šio dvaro šeiminkas majoras Astrauskis buvęs gerokai įlindęs Aleksandrui į kišenę ir už skolą gavęs jam pavesti 3–4 metams savo dvarą pavaldyti.

Taigi Aleksandras, Bernotuose palikęs šeiminkauti Palkevičienę, pats su jos dukterimi Onyte ir su didžiama inventorius nukyla į Pasandravį, stato ten devynis jungus, devynis artojus, gano savo gyvulius geroje dvaro ganyklose, ūkininkauja, pačius dvarininkus laikydamas savo įnamiais dalyje dvaro rūmų. Čia tai Pasandravio dvare gimė trečias iš eilės kūdikis Jonas 1862 m. spalio m. 21 d. Gudrūs, toli praregiantys tėvai tyčia padaro savo sūnų visais metais jaunesnį. Ką žinosi, kas bus. Taigi mano Raštų IV tomo 1863 m. data yra pataisyta⁵.

³ Anupras Šredersas (Šrederis, 1812–1885) – Betygalos klebonas; rusų apkaltintas kurstęs žmones sukilti, 1863 m. ištremtas į Sibirą.

⁴ „panie Aleksandrze, panie Aleksandrze, kiedy łaska“ (lenk.) – pone Aleksandrui, pone Aleksandrui, jeigu malonėtumėte.

⁵ Vairganto Raštų IV tome (1922) išspausdintame straipsnyje „Maironis“ (p. 126–131) nurodoma Maironį gimus 1863 m. Iš tikrųjų jis gimė 1862 m. (senuoju kalendoriumi spalio 21, naujuoju – lapkričio 2 d.).

Ona Mačiulienė, atsidėjusi šeiminingė, savo vaikais ne per daug rūpinosi. Vienus buvo pavedusi auklėti Palkevičienei, o Jonuką – Onytei Palkevičiūtei. Geraširdės giminaitės ir auklėjo juos prisirišusios kaip prie savų. Ypač Ona Joniuką. Jiedu niekur nesiskyrė.

Prasidėjo neramieji „bimbalų metai“, lenkų zylijimai per 1863–4 metus. Tai lenkai eina, tai rusai, pakarčiui. Dvaro žmonės slapstos nuo tų ir tų, nuo visų jų reikalavimų. Lenkai reikalauja, kad Al. Mačiulis paleistų į revoliuciją visus savo devynis vyrus. Jis nesipriešina. Lai sau, sako, eina, jei nori, į lenkų kariuomenę; tikriau, į būrelius slapukų miškuose. O darbininkai nė iš tolo nenori eiti į mišką, kur alksta badu ir stimpa šalčiu. Tai darbą pabaigę, slapstos kas kur gali, namie nenakvoja nei jie, nei jų ponai. Viena Onytė su kūdikiu ant rankų lieka atsakoma dvaro šeiminingė, pasiduoda kvočiamai tai lenkams, tai rusams, kurie pakarčiui teiraujas kits kito ir namiškių. Ji nieko nežino, neišduoda; kvotikai tačiau nepyksta, nes ką gi pridės ir ėmus pykti ant mergiotės ir dar su mažu ant rankų. Taip Joniukas, dar to nenusimanydamas, jau tampa savo lizdo gynėjas, „didysis gaspadorius“, per visą sukilimo laiką.

Panelės Astrauskaitės, rodydamos patriotinę savo dvasią ir dėjimąsi į insurekciją lenkų vardu, ir Joniukui pasiuvo užmaunamą kepurėlę tautinės keturkampės lenkų lyties vadinamą „konfederatką“. Jos istorija nesena, iš konfederacijų laiko; bet reikšmė jų didelė – susibaudimas, susidėjimas politikos tikslais. Mūsų dvarininkai nestigo lenkiškosios dvasios, mokėjo ją rodyti ir kituose kelti net mažmožiais. Be konfederatų, dar buvo įskiepiję lietuviams lenkiškųjų „šniūravonių“ madą, destis žiponėlių, šniūrais išraizgytomis krūtinėmis. Tai buvo laikoma gražiausiu vyrišku apdaru. Kad pajėgos būtų nors iš tolo atitikę sukilėlių norams ir pasiryžimams, būtų buvę gerų išdavų. Tik platiems užsimojimams vykinti kaip ir visai nebuvo pajėgų.

Nešiojasi Onytė savo Joniuką konfederatą, štai ir insurgentai, lenkai, ne čionykščiai. Jų tik keletas. Nušvito jiems veidai. Atsiminė nabagai paliktąsias savo šeimynas, mažučius savo kūdikius, kurių jauste jautė nebepamatysią, krisią nelygioje kovoje su reguliaria armija ar sugaudyti atsidursią kalėjimuose ir Sibirijoje. Ištiesė rankas į metinį berniūkštį. Duokš, sako, pajodinsime arklyje. Auklė Ona nė iš tolo. Potam da, sako, nusinešite. Tai štai, sako, tu mano arklį laikykis, o aš su tavo vaikelium pažaisiu. Ne, sako, man tavo arklys Joniuko neatstos. Matai, sako, kokia gudri. Vis dėlto sulygo; Onutė Joniuką padavė raiteliui; Joniukas, kaip paprastai kūdikiai kad visko stverias, tuoj nusitvėrė raitelio laikomų kamanų pavadij, ir abudu nujojo „do powstania“⁶. Kiek buvo džiaugsmo sukilėliams! Pagaliau Onutė panorą atsiimti Joniuką. Atiduokit, sako, antai maskoliai atjoja. Pabaidė. Lenkai paspruko, o maskoliai ir iš tikro užsigrūdo, ėmė rodytis jų žvalgai. Visus suėmė baimė. Išgaravo visi patriotizmai. Vyrų ėmė nusiardyti šniūrus nuo krūtinų, kad nebebūtų panašūs į lenkus, kaip to kitkart lenkai norėjo ir net mokė, jog lietuviai esą tie patys lenkai. Teko paslėpti ar net visai sunaikinti ir Joniuko kepurė konfederatka, kurią jis buvo jau pamėgęs ant galvelės. Atimtas verkė ir gedėjo, kur jo kepurė.

Prasidėjo neapsakomai sunkūs laikai. Lenkai landžiojo visokiais savo reikalavimais ir grasymais. Nepritarsi, neduosi, sudegins ar net užmuš. Rusai landžiojo, šnipinėdami lenkus, kas jiems buvo pritaręs ir bent kokiuo mažmožiu buvo jiems padėjęs. Tai vėl suiminėjo, kalino, užmušinėjo. Onutė su Joniuku nesipriešina. Sukilėliai reikalauja duonos. Pasisakysi neturinti, tai patys ieškos, ras ir baus. Tai Ona sako: „Imkitės ką rasite, jūsų valia, tik ir mums palikite.“ Sukilėliai ėmės bent kiek duonos, bent kiek pieno ir tenkinos. Onutė likdavo „apiplėšta“.

Rusams, žinoma, piga buvo numanyti, jog turtingas ir nuošaliai esąs Bernotų vienasėdis buvo sukilėlių lankomas ir jie ten laimėdavo. Visas tokias vietas maskoliai tyčia kaltino, kad ir neturėdavo jokių „nusidėjimo“ įrodymų, bet tik geresnių vietų savininkus galėtų išvežioti, o į atituštintas jų vietas prigrūsti rusų ir taip atmiešti neramius kitataučius.

Aleksandras Mačiulis į sukilėlius nesidėjo. Buvo gudrus ir atsargus; nei Bernotuose, nei Pasandravyje nesilaikė, vis kitur. Tik retkarčiais pernaktodavo ant patiesto žemėje šieno maišo, idant jį, maišą, pro langą į daržą išmetus, nebeliktų jokios žymės nė patale, kad čia būta bent per valandą savininko ir šeiminingo. Nėra ir tiek. Lenkams moterys atsakydavo: gal su jūsų armija nuėjo; rusams

---

⁶ „do powstania“ (lenk.) – į sukilimą.

gi – gal malkas miške kerta ar lenkus gaudo. Tačiau nei vieni, nei kiti nesitenkino tokiais atsakais.

Pikčiūnų skerdžius Gricas-Gricevičius, žmogus neblaivus, visų vadinamas „pulkininku“ už tai, kad valdė bandą, prisidėjo prie sukilėlių ir pasiskelbė tikru pulkininku; kiti sako, net tikrai buvęs paskirtas tos apylinkės būrio slapukų vadu. Jis temokėjo viena: būtent terorizuoti apylinkę. Gricevičius ir A. Mačiulio vis ieškojo. Ateidavo naktimis sugauti. Tada primokyta Onutė pakeldavo lermą*, kas čia moteris ir vaikus naktimis baido, kai jokių vyriškų nėra namie. „Vis tiek Mačiukui reiks žvaigždės skaityti“, – nueidavo Gricevičius grasydamas pakorimu.

Blogai pabaigė Gricevičius.

Šunkepių sodžiuje, Šiluvos par., gyveno ūkininkė Karabinienė, našlė su vaikučiais. Ji atkakliai bylinėjosi su dvarininku Katerla dėl žemės. Gricevičius, prisigėręs pas Katerlą ir prisiklausęs jo skundų ant Karabinienės, šoko girtas jos bausti, o gal pats Katerla ji provokavo. Suėmė ir šventą dieną pačiame vidudienyje pakorė. Baisus buvo jos vaikelių klyksmas; širdys plyšo matant, kai jie keliaklupsti meldžia nieko jų mamai nedaryti. Vienas girtuoklis Gricevičius paliko nesuminkštintas ir vis dėlto Karabinienę pakorė. Verkė visi kaimynai geros kaimynės, verkė ir vargšų jos vaikų, likusių be jokios globos, vadindami juos Katerlos aukomis. Visa apylinkė tapo ūmai paimta keršto Gricevičiui ir lenkams. Ir kai rusai vos tik pasirodė, tuoj jie sužinojo visą teisybę. Karabinienę palaidojo su muzika, kareiviškai ją pagerbdami; aprūpino našlaičius ir šoko visu įnirtimu jau ne tiek sukilimo malšintų, kiek Gricevičiaus ieškotų. Sugavo Raseiniuose, tyčia atsivežė į Šiluvą ir Tytuvėnų kelyje sušaudė, pirma prikankinę ir paskui žvėriškai pasityčioję: jie raiti jodinėjo per lavoną ir važiuoti važinėjo per jį, kol galų gale užkasė.

Visa tai buvo daroma ne iš vieno keršto, bet įbailinti apylinkei savo nuožmumu. Ag ir įbailino. Ag ir sustabdė sukilimą. Ėmę suiminėti pritarėjus, įžvelgė ir Bernotų Mačiulį. Ilgai čia pat kamantinėjo ir baudė, kam jis sukilėliams esąs davęs duonos ar net dalyvavęs sukilime. Nieko nepadėjo teisinimasis, jog jis nei būti nėra buvęs namie, nei matyti nėra matęs sukilėlių. Galimas, girdi, daiktas, jog jie kažko yra iš Bernotų pasiėmę, bet tai bus padarę svavališkai, niekam nepritariant. Nieko neiškvotė iš vyresniųjų, rusai įniko kvosti „tą mažėlę“. Ona buvo žemo stogo ir, nors buvo dvidešimties metų merga, vis atrodė neūžauga. Ji, girdi, pasakys mums visą teisybę, o ne tie vyresnieji gudročiai, ar galėjo sukilėliai verste priversti savininkus, kad jiems duotų pašalpos? Kiekgi jų buvo? Šimtas, du šimtu? Onutė apsimetė neišmananti, kiek tai yra šimtas. Eikite šen, sako, tai aš jums parodysiu, kiek jų buvo. Ir išsivedus į apluoką, parodė ranka: vienas galas čia, t. y. prie gryčios, antras ten, t. y. prie kluono. Rusai surašė protokolą iš Onutės liudijimo, ne iš vyresniųjų, o pasirodė jos gudresnės būta už pačius vyresniuosius. Šeimnininkui gi liepė stoti į Kauno gubernatoriaus teismą.

Kaune tuomet gubernatorium buvo sūnus ano baisiojo Vilniaus generalgubernatoriaus Muravjovo Koriko. Kaip šis buvo leliojamas už žvėrišką negailestingumą, taip jo sūnus paeinamas už tai, kad visgi galima buvo į jį paveikti, turint tikrų įrodymų savo nekaltybės.

Ruošias Al. Mačiulis kaip mirti. Lyg į kapus lydi jį ir namiškiai. Velkas kuo prasčiausia rudine, aplink kaklą apsitūloja didžiausia skara, apsimeta glušas esąs, neprigirdįs ir iš viso kvailoką vaidina. Ir, apstotas būrio kareivių, išvažiuoja. Kaune vėl apsimeta niekaip kitaip nemokąs, kaip tik lietuviškai, ir tai ne iš karto permano, ką jam vertėjas sako. Prakalbintas kelis syk atsiklausia, žemų žemiausiai lankstosi, kareivius ir patį gubernatorių grobsto už rankų bučiuoti. Taip artistišškai vaidina, jog ir iš tikro visi įsitikina jį esant „duračok“⁷ ir dėl to visai nekenksmingą. O kaip paskaitė Onutės parodymą, jog pas Mačiulį būta užeita ištisos armijos, o ne atskirų klajūnų, tai ir visai išteisino. Mačiulis viską supranta. Jam širdis smarkiai suplaka džiaugsmu, išgirdus Onutės paliudijimą. Vis dėlto ir toliau apsimeta neišmanėliu; išteisintas neina iš vidaus, prašo kareivį, kad jį palydėtų, nes, girdi, jūs čia būsite paleidę, o kitur ims vėl suims ir vėl jums atves. Nesisako išmanąs apie apsaugojamąjį raštą. Muravjovas ir pats susipranta, liepia jam parašyti „propusk“⁸.

Pamažu slenka metai paskui metus, o rusų reakcija ne tik nesiliauja, dar stiprėja. Vyskupo

* Lermas – triukšmas. (Red.)

⁷ „duračok“ (rus.) – kvailėlis.

⁸ „propusk“ (rus.) – leidimą.

Valančiaus neištrėmė, nors dešimtį kartų ėmė; labai jau buvo aišku, jog jis nors laisvei ir iš rusų išsiliuosavimui* širdyje pritarė, vis dėlto praktikoje per visą laiką išbuvo kunigas, virš visų politikų ir pasaulinių sumetimų. Tremti neištrėmė, užtat internavo vyskupą Kaune, atsigabenę iš Varnių ir nebeleidę jam lankyti savo vyskupiją. Sakramentus branginąs svietelis ima pats kaip vanduo plaukti į Kauną, į mylimąjį ir dabar dar labiau idealizuojamąjį dvasiškąjį savo ganytoją patvirtinimo tikėjime gauti. O vyskupas ne tik teikia sakramentą, kurs jau iš savęs galingas yra malonę teikti, bet ir žodžiais tvirtina: išpažinčių klauso ir šiaip jau moko moko, nebežiūrėdamas nei laiko, nei valandų, nei atvykusio būrio didumo, kad netikėtų „barzdočiais“ (maskoliais), nepasidavinėtu jiems tikėjimo dalykuose.

Pakilo ir Mačiulis savo Jonelio ir Onutės dirmavotų**. Kelionei pasitaisė briką su drobine būda, dar prisikrovė giminių vaikų ir išvažiavo. Bet jau už Betygalos rusų kareiviai juos sustabdė: į vyskupą važiuoti ir patiems buvo jau draudžiama. Mačiulis nesisako, kur važiuojas, tai veda jį į „načalniką“⁹, o jis, besikrapštydamas aplink arklius, įduoda Onutei peiliuką, kad praardytų būdos galą ir vaikus iškilotų į ravą. Onutė vaikus nusiveda į Kudonių piemenis, paskui pakluonėmis aplink miestelį į savąjį kelią atgal namo. Mačiulį gi su tuščiu briku kareiviai nusivaro į „načalniką“, ir šis negauna patirti, kur „mužik“ buvo išsiruošęs. Vis dėlto paima iš jo apžadus niekur iš namų nevažiuoti.

Sugrįžo parvartytas atgal namo. Kas dabar bedaryti? Bijoti ir klausyti? Persižegnok ir važiuok kitais keliais, sako Palkevičienė. Mačiulis senąjį kelionės briką tyčia palieka akyse, viduryje kiemo, pats gi su Onute ir Joniuku paprastu briku iškeliauja šuntakiais per lieknus Kauno link ir laimingai jį pasiekia. Iš Betygalos kasdien užsuka kareiviai patikrinti, ar šeimnininkas laikosi duotojo apžado, ar niekur neiškeliavo. Moterys jiems rodo namie tebesantį briką. O pats šeimnininkas argi sėdės su bobomis už krosnies? Žinai, tai lauke, tai miške. Kareiviai išjoja sau, o likę namiškiai juokias ir džiaugias apgavę „maskolį“. Onutė priėjo išpažinties, Valančius padirmavojo ją ir Jonuką, davė jam Stanislovo vardą. Daug buvo ir kitų vaikų. Beresnevičius, paskui ir pats vyskupu tapęs, asistavo ir šluostė nuo kaktos šv. Aliejus. Paskui vyskupas Motiejus, toks geras ir lipšnus, susiveda visus į savo salę. O ten ant lango krūva visokių dovanų: relikvijų, rožančių, škaplierių, saldainių, riestainių, knygelių.

– Na, ėkšenket, vakalė! – šaukia, pats atsisėsdamas į fotelį. Vaikai traukias nuo didelio pono; varu varomi artyn šaukia kaip pablūdę. Žinai, laukinukai sodiečiukai. Jonelis drąsus. Jam poniški nenaujiena. Tai pašauktas pribėga ir drąsiai užsigula vyskupui ant kelių. Vysk. Motiejui tai patinka. Imasi jį sau ant kelių, savo nosine nušluosto jam noselę ir ima šnekėti.

– Na, kuo tu nori būti? Be nenorėtumei būti kunigu vyskupu?

Jonukas, žinoma, nori būti ir kunigu, ir vyskupu.

– O ko tu dabar nori dovanų?

Jonukas rodo rožančių.

– Regi, būsi pamaldus, – sako vyskupas ir duoda jam prašomąjį, pridėdamas dar visa ko kita.

Paskui tėvas Mačiulis eina į kalėjimą, kur sėdėjo kunigas Mosiejus¹⁰: jam buvo pasiėmęs iš namų pavilgos. Onutė bėgioja po miestą, patenka į panemunę ir nebežino, kur briką bepalikę. Joniukas nusimano; sako: čia, čia ir išveda iš cimbruvkos.

Sugrįžo namo pilni įspūdžių ir primokyti vyskupo, kaip reikia drąsiai ir kietai laikytis pasyviosios opozicijos „barzdočiams“, kurie štai yra sumanę „Katalikų vierą*“ panaikinti, o jam, vyskupui, Dievas įsakė stiprinti, kad nė pragaro vartai jos nepergalėtų. Parsivežė ir knygelių pamokyti, jei kas sustabdytų, pirma kad jas nematant išmestų. Vyskupas mokė, Onutė ir ypač jos brolis, itin gerai paskaitas, skaitė ir pasakojo, kaip yra knygoje nupasakojamas šis pavojingasis laikas. Ir visi gėrė smarkios opozicijos dvasią.

Daug kas apylinkėje visai nekaltai prapuolė. Sibirijoje rusai užkasė ir Mačiulių mylėtoją kleboną

* Išliuosavimui – išlaisvinimui, išvadavimui. (Red.)

** Dirmavoti – suteikti Sutvirtinimo sakramentą. (Red.)

⁹ „načalniką“ (rus.) – viršininką.

¹⁰ Vincentas Mosiejus – Grinkiškio vikaras, dingio be žinios 1863 m. sukilime.

* Viera – tikėjimas. (Red.)

Šredersą. Paskui jį kunigai tai pasirodys, tai vėl jų nebėra, vis išveža. Pagaliau atsirado senas senas Gabševičius¹¹, tas tik pabuvo; bet ir šis vieną kartą per mišias apalpo, kai vėl kareiviai susigrūdo į bažnyčią ir vienas ginkluotas, „su kačergais“, nuo Jonuko betariant, įbrazdėjo į pat sakyklą.

Štai, manau, kas gulė pamatan būsimojo poeto charakterio. Iš visa to Jonas, žinoma, maža ką beatmena; net ir Valančius jam stovys it migloje, kaip jis vožinėja šv. Relikvijų karstelį. Bet tai nieko nereikia: šeimynoje buvo likusi baisiųjų ir neramiųjų laikų tradicija, apie visas tas istorijas per ilgus metus buvo smulkmeniškai kalbama. Tradicijos net veiklesnės tampa laiko perspektyvoje.

VIDURINIOJO MOKSLO METAI

Jonukui buvo gyvos likusios trys už jį jaunesnės seserys: Pranė – nebylikė, Marcelė – davatkėlė ir pati jauniausioji Katrina. Kitoms nelinkstant į moterystę, šioji pati jaunesnioji paveldėjo Bernotus, užsiimdama užkurį Lipčių nuo Raseinių, davė mums žinomąjį žvalgybos viršininką ir viceministrą Lipčių¹² ir kitų mokslus tebeinančių tvirtų jaunuolių.

Onytė, pati gerai mokyta lietuviškai, paprastu lietuviams būdu įtaisė pirmąją namų „mokyklą“: sėdi sau už ratelio, verpia ar ką kita daro, o šalia jos Jonukas nekantriai disciplulka kiaurai bado nepasiduodančias įsidėmėti abėcėlės raides. Mokslas iš knygos jam eina sunkiai. Bent iš pradžių. Daug vėliau jis pagerėjo. Užtat atmintinai buvo iš Onutės išmokęs kiaurai visas „Adynas“ giedoti ir labai jas mėgo. Prašės pažadinti jį rytais giedotų ir kėlė dideles pretenzijas, kai to nedarė. Prikeltas gi drauge šaukė „kaip svirplys“. Matutė įtaisė jam kamželę, Onytė iš savęs nupirko jam pirmąjį kaspiną.

– Kuo gi tu atsilyginsi tokiai gerai Onutei? Matai, ji tave moko, dovanų duoda, – klausia jį.

– Iš tolimų kraštų, – atsako, – atvešiu skarą ir rožančių.

– O kuo gi tu žadies būsiąs prieš iškeldamas į tolimus kraštus? Gal kurmonu? Gal kareiviu?

Jonui visa tai nepatiko; jis žmonių žudyti nelinkęs. Ona sako: bus kunigu. Ir Jonui tai juoba patinka. Toks jis buvo ramus, tylus vaikelis.

Tiek buvo mokslo gimtąja lietuviška kalba: skaityt, giedot, poterius kalbėt, melstis.

Toliau ėjo aukštesnieji mokslai, kuriems lietuvių kalbos nebeužteko, o Mačiulių vaikai kitaip nemokėjo. Tėvas Mačiulis, iš jaunų dienų su dvarininkais besėbraudamas, lenkiškai gerai pakalbėjo. Motina Mačiulienė, nors dvare pagyveno, kalbėjo „niegórnie“¹³, lietuviškai ištardama, bet kalbą ir skaitymą gerai suprato. Tai jai buvo reikalinga: kaipgi būtų susišnekėjusi su lankančiomis ją bajorėmis ir supratusi savo Jonuką, kurs jai lenkiškai skaitydavo „Šventųjų gyvenimus“?

Visa tai žinodamas, vienas Astrauskų majoro sūnėnas pasiėmęs repetuoti Joną įstojant į gimnaziją, panorą, kad jis pramoktų lenkiškai. Tad įkalbėjo Mačiuliui tėvui, kad palengvintų tą darbą, kitaip su savo vaikais nebekalbėdamas kaip tik lenkiškai. Ir prasideda Mačiuliuose lenkybės periodas, ko visai nebuvo net tada, kai jie gyveno Pasandravio dvare su lenkuojančiais bajorais. Su kaimynais, su samdiniais, su žmona Aleksandras Mačiulis tebekalba lietuviškai, bet su savo vaikais jau visados bešneka lenkiškai. Motina – ne; ji kaip ir pirma. Ir Jonas į gimnaziją važiuoja jau ne Mačiuliu, tik Maculevičium.

Mergaites Mačiuliai atidavė į Raseinius „do zakładu“¹⁴, kurį buvo įtaisę prie savo vienuolyno kunigai dominikonai. Ten panos mokė pirmon galvon lenkiškų poterių, paskui lenkų kalbos, lenkų istorijos; visa ko lenkiška. Mačiulytės, nors namie seniai išmokytos lietuviškai melstis, gavo persimokyti lenkiškai ir jau iki 20 metų meldės ir išpažino vien lenkiškai, kol susiprato reikiant grįžti prie savosios kalbos.

Al. Mačiulis gerai pasižino su vysk. Valančium. Kiek kartų būdavo Kaune, vis į jį užeidavo, nes

¹¹ Gabševičius – neidentifikuotas kunigas. XIX a. Žemaičių vyskupijos rubricelėse randami du kunigai Gabševičiai – Andrius (1826–1892) ir Juozapas (1834–1907), bet Betygaloje jie nekunigavo ir Vaižganto nurodomu laiku (7-ojo dešimtmečio pradžioje) buvo neseniai baigęs seminariją.

¹² Mikalojus Lipčius (1894–1941) – Lietuvos kariuomenės savanoris, 1923–1924 m. vidaus reikalų viceministras, vėliau Finansų ministerijos departamento direktorius; sovietų suimtas, žuvo Rusijoje.

¹³ „niegórnie“ (lenk.) – netaisyklingai, prastai.

¹⁴ „do zakładu“ (lenk.) – į mokyklą, įstaigą.

Valančius, mėgėjas pasišnekėti su žmonėmis, vis kviesdavos, klausinėdavo, klausydavo ir klausdavos daugelio folkloro dalykų; ką išgirdamas, tuojau čia pat užsirašydavo ir paskui pavartodavo savo raštuose, kaip „Palangos Juzė“ ir k. p. Tai ir Joniuką atvežęs į gimnaziją, Aleksandras pirma nuėjo į vyskupą pasisakyti, norįs kunigą pasidaryti iš to vieno savo sūnaus. Valančius nelabai tikėjo. Girdi, kur jau ten – į kunigus: ten nukryps, kur daugiau pinigų duos. Šiuo kartu gyvenimą suprantančio gudruolio lėmimai neįvyko: Jonas vis dėlto tapo kunigas.

Pusę metų tepabuvęs liaudies mokykloje, Jonas ničnieko nemokėjo rusiškai, nė kitų mokslo dalykų: nieko nesuprato, nieko nenuvokė. Vis dėlto jį priėmė į prirengiamąją klasę per misericordiam¹⁵ dėl to tik, kad jis – valstiečio vaikas, o rusų to laiko valdžios buvo tokia jau tendencija – kuo daugiausia pramokyti valstiečių, kad jie atsvertų bajorus. Priimtas tais metais nieko nepažengė ir liko antriems metams toje pat prirengiamojoje klasėje. Užtat antraisiais metais Jonas sparčiai išsilavino ir jau nė vienoje klasėje nebesėdėjo po dvejus metus, kol išėjo visas aštuonias klases, pravertęs dešimtį metų, 1873–83 m.

Jau iš pat pirmųjų klasių Jonas tapo žymus aritmetikos nuvokėjas. Mokytojas Izmailovas už tai jį daugiau išskiria ir daro savo favoritu. Jonas ir paskui buvo linkęs į matematiką; be reikalo tad ją vėliau paniekino. Tas mokytojas lemdavo Mačiuliui aukštą karjerą: „Tot visoko pojdiot.“¹⁶ Jonas matematikos gabumą buvo paveldėjęs iš savo tėvo, nes ir Aleksandras Mačiulis buvo gudrus sumesti; net ir tiltus statyti ėmėsi ir savo sūnui viena iš dveja tevelijo, kad jis būtų inžinierius, jei nebus kunigas. Tai, žinoma, buvo labiausia pageidaujama.

Šeštoje klasėje Jonas netikėtai pasirodė kita ko sugebąs. Būtent pasižymėjo savo rašto darbu „O družbie“¹⁷. Mokytojas nutarė, jog taip tegali parašyti jau gyvenimą pažinęs ir jo prityręs, destis brendęs žmogus, atspėjęs jo psichologiją. Nuo to laiko Jonas ima aiškiai pamėgti literatūrą, daugiausia poeziją, ir ją iš visų kitų dalykų išskirti. Padeda ir draugams rašto darbus padirbti; vienam parašo įžangą į būsimąją nežinomą temą, seminarijos klierikams rašo darbus per kvotimus, išmetant temą pro langą.

Šiuo laiku jis pergyveno rimtų abejojimų dėl tikėjimo. To pėdsakai aiškūs „Jaunojoje Lietuvoje“. Bet šiaip jau Jonas iš pat mažens buvo labai pamaldus, dievotas, kuklus ir skaistus. Jo korespondencija su seserim buvo pilna šventųjų gyvenimo aprašymų. Iš to buvo susidariusi stora knyga, gaila, žuvusi per karą kaip ir kiti jo paminklėliai. Išpažinties rengdavos duris nuo kitų užsidaręs. Bažnyčioje niekad nesistojo žymioje vietoje, tarp durų, kur kiti jauni jo draugai ir diduomenė stojo, tik vis su tėvu kur nuošaliai, tarp žmonių. Su mergaitėmis nuo pat mažens nemėgo susidėti; net į ganančią ir griaustinio bijančią seselę nesizadėdavo ateiti, jei su ja bus kitų mergaičių. Gimnazijoje gi su nieku nesidraugavo daugiausia dėl to, kad draugai bajorėliai buvo labai pasileidę ir ištvirkę, o Jonas visados moterišką idealizavo. Didžiama moksleivių buvo žydu. Iš viso gimnazija Jonui nedavė nieko širdžiai malonaus. Rusų režimas buvo smarkus, negailestingai draudė bet ką lietuviška ir taip tai sugebėjo daryti, jog nyko mokiniuose bet kas ideališka. Mačiulis per visą laiką lietuvis lieka tik įgimtuuju savo instinktu. Paviršutiniška: jis, kaip ir visi kiti, surusėjęs ar sulenkėjęs. Iš gilumos sielos tačiau jam veržiasi tikras lietuvis su visu savo tautiniu egoizmu. Antai Rusija triumfuoja paėmusi Plevną¹⁸. Kaune iškilmingiausias paradas. Jonas žiūri į visa tai ir pavydi, kodėl tai ne lietuvių ir ne lietuviams.

Patekęs į miestą, kur kultūros kalba buvo lenkų kalba, o mokslo kalba rusų kalba, Mačiulis visai pasiduoda tam krypsniui ir lietuviškai su bet kuo pasikalbėti jam nebėra progos. Tai nebuvo koks nepatriotinis užsispyrimas, kaip nebuvo lenkų patriotinės tendencijos ir Astrauskų patarime gerai vaikus išmokyti kultūros, destis lenkų kalbos. Tas vienas draugas, kurį jam davė gimnazija, Antanas Vytartas¹⁹, gimęs 1863 m., tad už jį jaunesnis, pats buvo smulkus bajorėlis iš okolicos, lenkuojantis,

¹⁵ per misericordiam (lot.) – iš pasigailėjimo.

¹⁶ „Tot visoko pojdiot“ (rus.) – tas toli eis.

¹⁷ „O družbie“ (rus.) – apie draugystę.

¹⁸ Rusija triumfuoja paėmusi Plevną – turima galvoje 1877–1878 m. rusų-turkų karo kautynės Bulgarijoje ties Plevnos miestu.

¹⁹ Antanas Vytartas (1863–1932) – religinių raštų rengėjas, draudžiamosspaudos bendradarbis ir platintojas; kunigavo Pasvalyje, Palangoje, Kurše, Šiluvoje.

nors mokėjo dailiai lietuviškai ir paskui pagarsėjo dvasiškojoje lietuvių, ne lenkų, literatūroje, tapo pirmutinis Žemaičių vyskupijoje pamokslininkas ir davatkininkas. Daug kontrabandavęs knygų, daug persekiotas, kol susirgo proto liga, iš jos pagijęs, neurastenija ir dabar nelaimingas invalidas.

Šis Vytartas, nors jaunesnis, labai greitas, gyvas, status, neapsakomai gabus ir mokslus, turėjo pilną įtaką Jonui Mačiuliui. Tad išėjęs keturias klases ir pats važiuodamas į seminariją, Vytartas užsispyrė būtinai vestis su savimi ir Joną. Jonas buvo jau besutinkąs, tik šiuokart pasipriešino tėvas. Jam seniai jau bajorai kalė, jei sumanys gabų savo sūnų daryti kunigu, kad bent leistų jam pirma išeiti gimnaziją. O paskučiausią tame klausime žodį tarė Šiluvos klebonas Daugėla²⁰, kurs griežtai sudraudė Joną nuo to per ankstyvo žingsnio.

Visu beveik savo mokslo metu Jonas kaip pradėjo, taip inercija ir palaikė savo namuose lenkybę. Jis per visą laiką su visais namiškiais, ne tik su seselėmis, korespondavo lenkiškai. Gaila, kad visa tai yra žuvę. Seselėms jis buvo aukščiausias autoritetas, jį mylėjo ir adoravo be galo, sugyveno su juo be galo gražiai. Takus nutrypdavo, bebėgiodamos į lauką už viso kilometro broliuko pasitikti, laiku atvažiuojančio pamatyti. Sesuo nebylikė, šiaip jau labai gudri, gera audėja, brolių apausdavo, kitos jį apsiūdavo. Užtat Marcelę vis žadėdavos pasiimsi, kai būsi kunigas. Tik erzindamas ją, ypač jau įstojęs į universitetą, prifantazijuodavo, kaip jis būsi pasauliškis ponas, kaip gyvensi, kaip važinėsi. Sesuo ir tada visu tuo netikėjo, lemdama jam kunigystę: taip ji buvo to tikra. Tėvam siuntinėjant į Kauną produktų, kiekviena seselė (jų buvo trys) dar nuo savęs rūpinasi kokių leguminų pridėti, tiekia ko nors nuo savęs parvažiausiam priimti ir pavaišinti.

AUKŠTUOSIUOSE MOKSLUOSE

Be moterų, kurios, žinoma, vis dūsavo savo Joną kuo veikiausiai kunigu pamatyti, tėvas jį labai mielai išleido į aukštąjį mokslą. Jis sakė:

– Mano tėvai be dokumentų man paleido žemę ir turtą, sąžiningai jais pasidalijau, žemę, tikrai pliką žemę, pasilikdamas sau, o visa kilnojama atiduodamas seserims; taip ir jūs padarysite. Joną aš pats išleisiu į kokį tik jis nori mokslą. Ir bus jis atidalytas. Vienai dukteriai užteks atmokėti gyvais pinigais. Viena paveldės visą ūkį, ves užkurį ir nukaršins kitą seserį.

Įsakymas aiškus ir netuščias. Tas vienas teisėtasis tėvo turto paveldėtojas gauna kupinai mokslo, nepasidarydamas jokių skolų, neužsitraukdamas jokių šeimyninių pareigų. Laisvas laisvas, tik dirbk sau ir žmonijai į sveikatą niekur negaišdamas. Pavydėtinas mūsų padėtyje studiozo likimas. Jonas važiuoja į Kijevą, į šv. Vladimiro universitetą 1883 m., į Istorijos-filologijos fakultetą, kur jį ypatingai traukė literatūros studijos. Jis tikėjosi čia sparčiai ir apšiai išmoksi, to dalyko, daug ko nauja patirsi, subrendinsi savo poezijos meną, kurią nuo pat VI klasės jautė savyje, kuri gausiai reikėsi kūriniais svetima kalba, daugiausia lenkiškai. Jau buvo prieilavęs keletą sąsiuvinų. Ir jų nė pauostyti mums nebeteko, nes pats autorius, susipratęs klaidingu keliu einas, gal ir savo sąmoningumu nebeipatenkintas, visus juos ik paskutinio sunaikino.

Kas gimnazijoje tik instinktu reikėsi, tai dabar išsiveržia jau idėja: ūmai ir smarkiai studentas Mačiulis atsirūgsta – lietuviu. Jis ir čia neturi nė vieno draugo, kaip neturėjo jų, be Vytarto, ir gimnazijoje. Jis įkniubęs į knygas, skaito atsidėjęs universiteto skaitykloje patį populiariausią ir įtakingiausią tuomet rusų laikraštį, bene „Novoje Vremia“²¹, kaip jis kovoja su visokiomis nenormalybėmis valstybės gyvenime. Skaito ir pyksta, kad jis nežino dar viena bloga – kas darosi Rusijos pakraštyje, Lietuvoje, ramiausiame kampelyje, kurs tačiau yra varginamas ir erzinas ypatingais varžymais kalbos ir mokyklos reikaluose, ko visai nėra kitose imperijos dalyse. Ir Jonas, apsimetęs liaudies mokytoju, Narodnyj Učitel, visa tai jaunu karščiu surašo redakcijos žiniai. Litanus sum et nihil lituani a me alienum puto²² – jau tada būtų galėjęs apie save pasakyti „Maculevičius“,

²⁰ Adomas Daugėla (1822–1884) – Šiluvos klebonas nuo 1870 m. iki mirties.

²¹ *Novoje Vremia (Naujasis laikas)* – imperinės nuostatos laikraštis, leistas 1868–1917 m. Peterburge.

²² *Litanus sum et nihil lituani a me alienum puto* (lot.) – esu lietuvis ir niekas, kas lietuviška, nėra man svetima; romėnų poeto ir dramaturgo Terencijaus (apie 190–159 m. pr. Kr.) posakio „Esu žmogus ir nieko, kas žmogiška, nelaikau sau svetima“ parafrazė.

pasijutęs Mačiulis esąs ir pakeitęs lotynų patarlę: homo sum et nihil humani a me alienum puto – žmogus esu ir tariuos niekas, kas tik žmoniška, man nesvetima.

Gina Lietuvą. Išaina pradedamuoju šauliu (zastrelščikom) kovoje liliputo su Goliatu²³ dėl šventų individualybės teisių, tautinių teisių; dėl to, ką taip smarkiai yra daug anksčiau formulavęs kitas studentas Antanas Baranauskas: „Anei rašto, anei druko mums turėt neduoda: tegul, sako, bus Lietuva ir tamsi, ir juoda.“²⁴

Parašė, nusiuntė į Petrapilį ir neramiai laukia, ieško, ar įdės. Įdėta! Ima skaityti ir patikrinėti ar visa. Visa! O rankos dreba. O pats neramiai dairosi aplink, beg kas nemato, ką čia jis skaito, beg nesupranta, kam jis šį būtent straipsnį, ne kitą skaito; beg neatspėja, jog jis pats tasai slapukas – Učitel, neteisėtai pasisavinęs šį vardą. Ir ima studentą bailė, kam jis pakibino širšuolių, rusų biurokratų, lizdą, priminęs taip oficialiai draudžiamąjį dalyką – lietuvių spaudos draudimą.

Viešas slapukas! Lyg būtų nesąmonė, tačiau taip buvo rusų valdžios suterorizuoti mūsų inteligentai. Nejaugi tokiame sielos padėjime teks Mačiuliui išbūti visą ketvirtį amžiaus, iki pat 1904 m. bal. 24 d., kol šis lietuvių vargas bus galų gale didžiausiomis visų mūsų pastangomis pašalintas? Tai ne!

Mačiulis-Maironis dės drauge su kitais visas pastangas sugriauti šiam politikos prietarui. Daug laimės. Bet nelauks to laimėjimo galo; jis laiku ruoš jaunuomenę, kad ji pataptų sau žmonėmis, inteligentingais nusimanėliais savo teisių ir drąsiais kovotojais už jas. Jam tai padės pati neišmintinga valdžia, pertempdama lietuvių kantrybės stygą. Rusų valdžia manė, jai vienai tebusias naudingas jos teroras ir smauginimas. O tuo tarpu įvyko tai, kas yra gerai numatyta griežtame mechanikos moksle, jog spaudimas sužadina lygią atsparą; žiaurybės turėjo prigaminti reakcininkų, prieštarautojų nebeapkenčiamai padėčiai. Jei rusų valdžia būtų norėjus žvilgterėti į netolimą ateitį, būtų supratusi tiesą: nesidaryk priešų, bus tvirčiau, nes ir psichikoje taip pat darosi, kaip ir mechanikoje, ir vokiečių devizas „Macht vor Recht“²⁵ nėra amžinoji galybė. Būtų jai nors per rūkus pasivaidinęs didelės imperijos aižėjimas, lygiai pavojingas kaip ir socialistų griovimas sosto. Mačiulis ir kiti priespaudoje gimę tautininkai, tautų emancipacijos šalininkai, buvo smarkios bakterijos, turėjusios užraugti plačiasias visuomenes; buvo lyg tie sprogstamosios medžiagos grūdėliai, kurie sudrasko bet kokią „Macht“, rusų ar net pačių vokiečių.

Rusų universitetas Mačiulį apvylė. Jis čia nerado to, ko taip troško, ko vylėsi rasiąs. „Profesoriai netikę, filologija tuščia; tiesiog nieko nebuvo pirmame kurse mokytis nei apie literatūrą, nei apie poeziją.“ Tad pamojo galų gale ranka į visas tas gudrybes ir jau kovo mėnesyje pasiuntė savo dokumentus į Kauno kunigų seminariją, kuri jam nuo pat įstojimo mylimojo draugo Antano Vytarto nebebuvo svetima. Turėdamas nuliekamo laiko, Jonas vis ėjo ten draugų aplankyti ir su jais pasišnekėti.

Turėdamas teisės be kvotimų įstoti į seminariją, Mačiulis nesiskubino į Kauną paskui savo popierius, tik paskutines laisvas atostogas praleido dideliame lenko chutore (dvare) Samhorodok, ten pat Kijevo gubernijoje, pas poną Henriką Žurakovskį, repetuodamas mažus jo vaikelius. Darbo nedaug tebuvo. Būtų galima buvę ir atsiganyti geroje duonoje, ir atsilsėti tame nuošalyje, toli nuo politikos ir administracijos aistrų. Tačiau taip nebuvo. Žurakovskis buvo ponas pasipūtėlis ir, kaip visi lenkai anų ir šių laikų, pilnas tautinio egoizmo ir netolerancijos kitiems, kas nelenkas. Jis charakteringas mūsų reikalui – prigaudyti faktų faktelių, kurie sudarė paskui mums dainių.

Kaip tik tuo laiku vokiečiai buvo įtarę šnipinėjant garsų istorininką ir apysakininką Juozą Ignotą Kraševskį²⁶, kurs savo reikalui rausinėjosi Drezdeno archyve; uždarė jį į kalėjimą ir ten laikė ilgą laiką. Žurakovskis, žinodamas Mačiulį, nors jis tuomet dar Maculevičius tebebuvo, lietuvių esant, nesusilaikė

²³ kovoje liliputo su Goliatu – aliuzija į Biblijos Galijotą, didžiule jėga garsėjusi milžiną karį, svaidyklės akmeniu nukautą piemens Dovydo.

²⁴ Cituojama A. Baranausko poemos „Kelionė Petaburkan“ (V giesmės) 181–182 eilutės.

²⁵ „Macht vor Recht“ (vok.) – jėga prieš teisę.

²⁶ Juozas Ignotas Kraševskis – Juzefas Ignacas Kraszewskis (1812–1887) – lenkų rašytojas, publicistas, istorikas, politinis veikėjas; emigracijoje Drezdene ilgai gyveno nuo 1863 m., kalintas vokiečių 1883–1885 m.

nejgėlės: „Tamstai, žinoma, džiaugsmas, jog lenkas kali.“ Atminkite, jog tai buvo 1884 m., o jo frazė lyg iš paskutiniųjų laikų prieš karą, ištraukta iš mūsų ar vilniečių lenkų lūpų. Jonas į tai atsakė visai nesąs principe priešingas lenkam. Be to, Kraševskis, nujau, bene buvo savo širdyje didesnis lietuvis kaip lenkas. Taip bent rodo jo „Vitolio rauda“²⁷, kur jis toks patriotas ir net lietuvių kalbos žodžius vartoja didesniui koloritui. Sako, net vieną savo apysaką esąs lietuviams parašęs lenkiškai, bet liepęs išversti lietuviškai ir originalą tyčia sunaikinęs, idant šis lietuviškasis tekstas liktų originalu. Jo lietuviškųjų dainų studija reiškia²⁸, jog jo neblogai išmanyta dalykas ir naudotasi lietuviškaisiais originalais.

Žurakovskis jau buvo girdėjęs apie pasirodžiusią nuo pernai „Aušrą“ ir, dar nematęs, jau peikė ją kaip maskolių sumanymą lietuvius sukiršinti su lenkais, palaikant atskirą nuo lenkų lietuvių kalbą. O ta lietuvių kalba esanti ta pati kaip ir lenkų – patvirtino Žurakovskio ekonomas p. De Hurko. Girdi, ir jis pats esąs lietuvis, nors nepavalgęs koldūnų; lietuvis – nuo Minsko, ne koks lenkas. Ir pakalbėjo gudiškai. Tik Mačiuliui pacitavus eilutes tikrai lietuviškai, geras žmogus įsitikino, jog Lietuvoje esama dar ir lietuvių, kurių kalbos nesupranta nei lenkai, nei gudai.

Ik šv. Jonui, kai Mačiulis grįžo iš Žurakovskio, jo dokumentų, pasirodo, jau būta patvirtintų rusų vyriausybės, ir seminarijos rektorius prelatas Jeronimas Račkauskis, žinomas lietuvių rašytojas, liepė Jonui tuojuo nusiskusti juodą gražią dvišaką barzdą ir apsilikti juodu sutonu. Girdi, „będzie bezpiecznie“²⁹; žinai, kad vilios mergaitės.

Ir buvo kas vilioja. Jonas buvo vyras augalotas, gražiai garbanotais juodais plaukais, jau tada pagarsėjo savo gabumais ir mokėjimu eiliuoti. Račkauskis mokytesnius klierikus labai brangino, tai tikrai bijojo Mačiulį paleisti iš savo rankų. Senis prisityrėlis neapsiriko. Jono Mačiulio pasirodymas Betygaloje juodais rūbais padarė didelę sensaciją. Pirmon galvon saviškiai, seselės, nieko nežinojo apie šį naują brolio sumanymą ir jos vos bepažino skustąjį klieriką šalia kunigo prie altoriaus. Bajorams taip pat buvo nelauktas siurprizas. Ne vienas jų gražiai dairėsi į jaunikaitį, kuriam lėmė gražią karjerą. Dvarininkai svajavo jam įpiršti dukterį. Jie ir dabar atlėkė nusimine, kam Jonas „užkasą“ savo talentus, ir paskui dar ne kartą viliojo, bet jau veltui: juodieji rūbai išgelbėjo Račkauskiui vieną gerą kandidatą dvasiškiu.

Jonas Mačiulis sugrįžo į Kauną, kur jau dešimtį metų buvo pramoksleiviavęs, 1884 metais ir prabuvo čia iki 1888 metų. Sugrįžo idealizuodamas seminariją ir kunigystę. Ag „Jonas“ Glinskis, kaip ir „Jonas“ Mačiulis, stoja į seminariją tais pat jausmais. „Jonas Glinskis, juodą suknelę apsilkęs, laimingas! Džiaugės, radęs ten dvasiai vietą tikro ramumo.“*

Tėvas Aleksandras, nors skatino sūnų mokyti ko tik norįs ir už kiek tik norįs, širdyje, žinoma, laukė nesulaukė, kada gi Jonas savaimė susipras tapti kunigu, ir buvo dabar laimingas; rodės nebetoli ir galas mokslų. Tai dabar nesizinojo, kaip bepataikauti jam. Atostogoms pavelijo atsivežinėti po du, tris ir keturis draugus. Maitinti buvo iš ko, nors jauni žmonės édrūs; Mačiuliai milžo bent penkiolika karvių, tai pieno sviesto buvo. O džiaugsmo iš jaunų klierikų buvo tiek, jog užsimokėjo visi rūpesčiai jais. Per išstisias dienas jie triukšmavo, dainavo, judėjo, muzikas grojo verandoje, skaitė, disputavo.

Lietuviškieji dalykai ne tik 1884 m., bet dar ilgai ir paskui nebuvo seminarijoje pakitėję. Mačiulis ir čia rado tą pačią lenkų kultūrą ir kalbą tebeviešpataujant. Berods, visi klierikai buvo tikri lietuviai, ne išgamos. Juozas Liasauskis³⁰, žemaitis, ketvirtojo kurso klierikas (jis paskui Ryme gavo daktaro laipsnį), net gaudavo iš Tilžės „Ausrą“, vis dėlto pereiti praktikoje į lietuvių kalbą savitarpiuose santykiuose dar nepareidavo i galvą: taip viską buvo prislėgusi ruskybė ir lenkybė. Vyriukai lenkiškai, jau ką gi!

²⁷ *Vitolio rauda* – Kraszewskio poema, jo trilogijos *Anafielas* (1844) pirmoji dalis.

²⁸ Jo lietuviškųjų dainų studija... – turima galvoje J. I. Krakio straipsnis „Dajny, Pieśni litewskie“, paskelbtas 1844 m. Vilniuje leistame žurnale *Athenium* ir pakartotas jo knygoje apie senosios Lietuvos kultūrą *Litwa* (1847).

²⁹ „będzie bezpiecznie“ (lenk.) – bus saugiau.

* „J. Liet.“, 12. (*Aut. past.*)

³⁰ Juozapas Liasauskis (Lesauskis, 1861–1957) – spaudos bendradarbis, religinių raštų rengėjas; kunigavo Vyžuonose, Smalvose, Liepojoje, Dotnuvoje, Zarasuose, Papilėje, nuo 1920 m. Kauno kunigų seminarijos profesorius.

Tiesa, Kauno klierikai jau mokosi lietuvių kalbos iš savo vicerektoriaus Antano Baranausko³¹. Jis pirmas pamėgino teoretinai suteikti mokslinį pobūdį gyvai, vartojamai lietuvių kalbai. Rodės, kokios bereikėjo naujienos: barbarinėje Rusijoje kone pasmaugtoji Lietuva gauna nors per plyšėlį tautine gyvybe atsikvėpti. O pirmieji jos klausytojai, gangreit visi tikri lietuviai, daro sau iš jos pigius juokus, lietuvių kalbos pamokas vadina „šnypštinėmis“ – nuo tam tikros garsų kategorijos.

Praktikoje ir Jonas Mačiulis, nors jau universiteto studentas, nė kiek neaukštesnis už savo naujus draugus. Ir jis praktikoje nevartoja lietuvių kalbos kaip ir visa šviesioji visuomenė, kaip ir artimieji viršinininkai, vyskupai Paliulionis, Baranauskas³². Ką nevartoja! Už pavartojimą pyksta, siunta, baras, net iš seminarijos išguiti ketina. Taip atsitiko vienam klierikui, kurs Baranauskui, jo butan atėjęs reikalui, pagarbintą pasakė lietuviškai. Žinoma, vėl yra avantiūra, kurią pakėlė Baranauskas, jau Seinų vyskupu būdamas, kai kunigai susirinkę labai švelniai ir atsargiai pamėgino jį paprašyti, kad su jais, lietuviais, malonėtų jis lietuviškai kalbėti. Tokiomis sąlygomis bet kam buvo sunku „išsišokti“, imti lietuviškai šnekėtis, dar labiau, viešai kalbėti. Vis dėlto jautri, poetinga Jono siela jaučia tą nenormalumą ir bent savo viduje puoselėja gimtąją kalbą. Jis gi pirmas pradeda kovą už lietuvių kalbos reabilitaciją; pirmon galvon kad jaunuomenė, klierikai imtų ją gerbti ir branginti, nebedrįstų jos išjuokti. Kiek jis laimėjo, sunku susaikyti. Žinome tik, jog Baranauską pakeitus kun. Antanui Karosui, paskui kun. Kaz. Jauniui, nepaprastam kalbos mėgėjui ir iškalbingam jos dėstytojui, to jau visai nebeatiriame. (Jaunius paskui tapo akademijos profesorium ir lyginamosios kalbos daktaru Kazaniaus universitete.)

Išėjusį klasinę gimnaziją, destis gerai jau mokantį lotyniškai ir valstybinių rusiškų dalykų, Mačiulį, Dambrauską³³ ir kitus tokius seminarija vis dėlto deda į patį pirmąjį kursą, kad daugiau turėtų laiko – auklėtis dvasinėje atmosferoje. Mokytis jiems nebuvo ko. Neturėdamas darbo, Mačiulis iš pat pradžių kimba į lietuvių romantikus, istorininkus ir poezininkus pirmosios pusės XIX amžiaus. Studijuoja juos, persiima jų idėjomis, kaip ir jie viską lietuvišką ima apoteozuoti; pagaliau imasi parašyti lietuviams pirmąjį jų gi istorijos vadovėlį „Vistorija“, kaip tuomet liepė tarti savamoksliai mūsų „kalbininkai“ aušrininkai. Dirba ir per antrus metus ir pabaigia darbą 1884–6 m., tačiau rankraštis guli dar keletą metų, kol atsiranda žmogus, kurs apsiima nugabenti jį į Prūsus ir išspausdinti (1891 m.)³⁴. Tai buvo klierikas Pranas Urbonavičius³⁵, Žemaičių bajorėlis bežemis, nuomininkų sūnus, nuo liaudies nenutolęs, geras, susipratęs lietuvių patriotas, tasai inteligentingas jaunikaitis. Apie Maironį jis šitaip rašo man. Paduodu ištraukas. Raštas teks padėti kitoje vietoje.

Mes su Maironiu Kauno kunigų seminarijoj draugai: jis vienu kursu tevyresnis; tačiau mūsų santykiai nebuvo per daug intymiški; jis mat vyresnis ir poetas, mes gi paprasti „piešechodai“³⁶. Kai patekdavo mums jo eilės, mes jas skaitydavome nelyginant evangeliją. Jis išvažiavo į akademiją, mes gi dar metus pasilikome seminarijoje <...>

Apie mano veikimą 1890–91 m. „Apžvalgoje“³⁷ Maironis, kaip ir kiti, turėjo žinoti (turėjo bendrą draugą Šimaitį³⁸), kad, rodos, pavasarį 1891 m. atsiuntė man savo istoriją išleisti; kuriuo keliu aš ją gavau, nebeatmenu, ar paštu ar kaip kitaip. Tiek tik atsimenu, jog Maironis–Zanavykas būtinai reikalavo, kad jo rankraštis perrašydinčiau ir tik tada spaudon paduočiau. Pažadėjau jam 300 išspausdintų egzempliorių, bet netesėjau. Rankraštis ne be mano kaltybės atsirado Tilžėje, nes aš į tai nereagavau. Rankraščio, nė Maironies rašto nebeturiu; visa tai žuvo 1891 m. rudenį, sušlapę paminijyje, kur aš visa tai laikiau savo „Baublyje“ – „išdubusiame medyje“.

³¹ Antanas Baranauskas Kauno kunigų seminarijoje profesoriavo (dėstė homiletiką ir lietuvių kalbą) 1867–1884 m.

³² Antanas Baranauskas – Seinų vyskupas nuo 1897 m. iki mirties 1902 m.

³³ Aleksandras Dambrauskas (Adomas Jakštas, 1860–1938) Kauno kunigų seminarijoje mokėsi 1881–1884 m.

³⁴ Maironio rašyta Lietuvos istorija, pavadinimu *Apsakymai apie Lietuvos praeigą*, išėjo 1891 m.; antrasis jos leidimas pasirodė 1903 m., trečiasis perredaguotas leidimas su priedu „Trumpa lietuvių rašliavos apžvalga“, pavadintas *Lietuvos istorija*, 1906 m., ir ketvirtas leidimas, pavadinimu *Lietuvos praeitis*, 1926 m. (žr. taip pat monografijos skyriaus „Maironies raštai chronologiškai“ pradžių).

³⁵ Pranas (Pranciškus) Urbonavičius (1868–1941) – spaudos darbuotojas, religinis rašytojas; 1891 m. baigęs Kauno kunigų seminariją, trumpai vikaravo Plungėje, vėliau ilgametis Salantų klebonas.

³⁶ „piešechodai“ (rus.) – pėstieji; eiliniai.

³⁷ „Apžvalga“ – *Žemaičių ir Lietuvos apžvalga*; dvisavaitinis katalikiškas laikraštis, 1889–1896 m. spausdintas Tilžėje; 1890–1891 m. P. Urbonavičius buvo faktiškuoju jo redaktoriumi.

³⁸ Julijonas Šimaitis (1868–1902) – kunigas, baigė Kauno kunigų seminariją, joje 1894–1897 m. dėstė dogmatinę teologiją.

Sudeginęs griežtai visas lenkiškąsias savo eliukubracijas³⁹, Mačiulis jau visai rimtai ima „dainuoti“ lietuviškai. Atitinka tikrąjį savo talento krypsnį, tikrąją, dieviškąją dovaną – šansonininko gabumą. Rašo daug ir ką tik parašo, tuoj tai draugams patinka, tuoj jie pasirenka joms gaidas, patys didžiausiu pamėgimu populiarina parvažiuodami namo liaudies jaunuomenėje. Pirmojo poetiškojo Mačiulio vardo – Zvalionies beveik niekas nežino ir, kaip Vaidilutė sako („T. B.“, 201)⁴⁰, niekas ypatingai tuo nesidomino: ėmė kūrinių, juo džiaugėsi, tai ko gi daugiau? Ir įsisunkė į mūsų liaudies kūrybą Mačiulio dainelių, kaip buvo jau įsisunkusių Strazdo, Zagurskio, Valiūno, Kikučio, Klemento, Vienužio dainų, ir jų nebeišskirsi, katras katrų. Nemaža dainelių Mačiulis pats nebeatmena padainavęs; kitas kaip va: „Jau pavasaris atėjo, visur linksma ir gražu“, labai populiarią aukštaičiuose, netyčiomis atspėjame kieno – Mačiulio; dar kitų jau ir nebeatspėsime. Gal ir tiek to: vieną kartą išdainuotos mintys ir vaizdai galėjo kūrėjui paskui pasikartoti kita proga.

Idėjinis dainius vienas pats, kaip pagautas paukštelis, nerimsta. Nenuramina jo nė romantikai. Jie – lyg archyvo dalykai, lyg ta graži mūsų senovė, likusi dabarčiai be praktikinės prasmės, vien pasidžiaugti ir pasvajoti. O čia reikia gyvo darbo ir gyvų veikėjų. Pasidairęs aplinkui, Mačiulis teranda tą vieną lietuvį, buvusį darbininką, dabar Žemaičių pavyskupį Antaną Baranauską, kuriuo buvo galima dėtis nuo priešų.

Būtinai reikėjo autoriteto. Pirmajam „įsikišti“ į naują dalyką buvo ne tik nedrąsu, bet negarbinga ir tiesiog pavojinga. Mūsų priešai jokiū būdu nenorėjo sutikti, jog lietuvis gali turėti idėjų. Ne! Jei jis ką veikė lietuvių tautybės naudai, tai veikė lenkų nenaudai; lenkų gi didžiausi nevidonai – tai rusai su vokiečiais. Ergo⁴¹ lietuvius „prieš“ lenkus stumia šie ar tie savo rubliais ar markėmis. Lietuviai dirbo ne Dievo, tik Belzebubo vardan. Mažiausia tai buvo – varcholai⁴². Baranauskui to negalėjai prikišti, kad būtų papirktas, nes buvo žinomas lenkomanas, ar kad būtų buvęs varcholas, nes buvo labai rimtai nusistovėjęs.

Ima tada Maironis kun. A. Baranauską sau idealizuoti, teikdamas jam patį save, visus savo susidarytuosius privalumus, gaubdamas jį savo rūbu. Vadina jį tėvynės tėvu, ryto žvaigždele, milžinu, prikėlėju lietuvių dvasios, atidariusiu akis jiems, įkvėpusiu viltį, pavadinusiu į darbą. Ir vis už tai, kad parašė „Anykščių šilėlių“ ir keletą giesmių, kurias Lietuva gieda. Aišku, kad to per maža, kad Maironis gavo jam paskolinti būsimųjų savo nuopelnų.

A. Baranauskui tad paskiria Mačiulis pirmąjį žymesnįjį savo veikalą „Lietuva“. Mačiuliui, be visa ko kita, dar svarbu išgirsti apie savo eiles nuomonę pirmojo lietuvių eilininko.

Šito veikalo genezė yra tokia.

Beskaitydamas lenkų literatūroje lietuvių romantikų veikalus, Mačiulis negalėjo neišskirti iš jų vėlesniojo, labai gero eilininko Vicento Polio „Pieśń o ziemi naszej“⁴³. Lengvai, gražiai, patraukiančiai surašytas veikalas lengvaminčiams lenkams neapsakomai patiko, nes ten visu romantiškuoju aparatu apoteozavo visa, bet kokį mažmožį, kas tik yra ar kada buvo lenkų. Perdėdamas poetinės licencijos, Polis nekritikingai sumaišė dabartį su praeitim, neva lenkų „Kresus“⁴⁴ apibūdino prietaringai, pats jų nematęs, nepažinęs, neištyręs. Begalinio rusų spaudimo laikais lenkams toks jų išgyrimas buvo, tiesa, labai pigus, vis dėlto gydąs balzamas; romantinė poezija, visai ne realybė, buvo didelė lenkų širdims paguoda. Skaitė ją tiesiog demonstratyviai, kol rusų valdžia įžvelgė, jog tai – politikos raštas, kol ėmė jį drausti. Rusų administracijos motyvas buvo šis: Polis savo veikalą pavadino „Pieśń o ziemi naszej“, suprask, lenkų, tuo tarpu kad lenkų žemė toli gražu nebe lenkų, tik rusų.

Lenkams teko savavališkai iškreipti autoriaus pavadinimas ir sutrumpinti jis į „Pieśń o ziemi“. Tai buvo lyg žibalo liejimas į ugnį. Lenkai šoko ieškoti egzempliorių, kurie tebebuvo pilnu titulu, su

³⁹ eliukubracijas (lot.) – prastus, niekam tikusius kūrinius.

⁴⁰ Nurodomas Onos Pleirytės-Vaidilutės (1882–1936) str. „Laisvės pranašas“, išspausdintas 1922 m. *Tėvynės balso* 201 nr.

⁴¹ Ergo (lot.) – taigi.

⁴² varcholai (lenk.) – riaušininkai, triukšmadariai.

⁴³ Vicentas Polis (Wincenty Pol, 1807–1872) – lenkų poetas romantikas prozininkas; minima jo poema „Daina apie mūsų žemę“ („Pieśń o ziemi naszej“).

⁴⁴ „Kresai“ (lenk.) – pakraščiai; taip lenkai vadino Lenkijos-Lietuvos valstybei iki 1795 m. priklausiusias lietuvių, baltarusių ir ukrainiečių gyvenamas teritorijas.

„naszej“, ir juos laikė jau tikrai su politikos literatūra – relikvija.

Į bundantį Mačiulį visa tai, žinoma, turėjo veikti magiškai. Ir jam patiko „Pieśń o ziemi naszej“, nes jis tą žodį saviškai suprato, būtent lietuvių. Ir jis pasigviešė pasekti Poliu, surašyti kitą, jau tikresnę, nors taip pat romantišką, poemą ar epą jau apie tą vieną Lietuvą, užtat apie įvairias jos dalis, kaip ir Polis buvo padaręs. Tad Mačiulis džiaugijasis Baltija, Birute, Kalvarija, atlaidais, Jonu ir Plorijonu, Raseiniais (juos M. vadina Reseiniais, kaip ir kun. Pr. Turauskas⁴⁵ buvo pavadinęs nuo Reseikos upelio), padubysiais, Aukštąja Lietuva, Šiluva, dvaru ir gryčia, metų laikais, bažnyčiomis, Latgala, Dauguva, Kraslavu; aprašo senovės Prūsus ir dabartinius Prūsus – mūsų švietėjus, Kapsus ir Užgirį, Vilnių, Nerį ir Lydos kraštą, totorius ir Jotvingių Būgą; pagaliau Vytautą. Na, duoda visą Lietuvos geografiją, istoriją ir etnografiją.

Prieš pat išvažiuojant į akademiją, M. visa tai gražiai, be jokio mažiausio pataisymėlio, perrašo į gerai aptaisytą sąsiuvinį, savo rankom įteikia pavyskupiui Baranauskui 1888 m. atostogoms, padėdamas pirmame teksto puslapyje dedikaciją: „Jo Mylistai Szviesiausiam Vyskupui Antanui Baranauskui“.

Tėve musu tėvynės!
Musu ryto žvaigždėlė!
Buk pagarbints, *pramynęs*
Mums kaip milžinas kelią!
Kad tėvynės liežuviui
Priešai *kapą* jau kasė,
Tu prikėlei Lietuviui
Jau nupuolusių dvasių!
Giliu mokslu szarvotas,
Pirmas stojei į karia;
Tavo įkvėptas protas
Akis brolems atdarė.
Kada viltį tėvynės
Ledais apkalė vėjei,
Tu vainiką nupynęs
Ant Anykszcziu uždėjei.
Ir mums *kalbą prikėlei*
Ugnim savo krūtinės,
Viltį įkvėpei vėlei,
Darban mus pavadinęs.
Matau Jurą ir Ventą:
Mėlsvos eina per pievas...
Girdžiu giesmę ten szventą,
Kurią laimina Dievas!
Tenai gieda Lietuvė
Dumàs *Tavo*, Tėveli!
Kelias brolei pražuvę,
Skaito *Tavo* „Szilelį“!
Ir jau Lietuvą jauną
Aiskiaus jaucziam kasdieną,
Ir mus aszaros plauna
Jau isz džiaugsmo kiekvieną.
Džiaugsmas glosto krutinę,
Gieda, dvasią atgavęs,
Gieda brangią tėvynę,
Ir tėvynę dėl *Tavęs!*

Greta šios charakteringos dedikacijos deda antrą, jau pačiai Lietuvai skiriamą. Sukaupęs visą savo

---

⁴⁵ Pranciškus Turauskas (1876–1919) – publicistas, spaudos bendradarbis, kunigavo Kaune, Mažeikiuose, Utenoje.

romantišką sielą, M. čia gieda tiesiog himną; juo pradeda savo raštų žanrą – skausmo Lietuvos vargų ir troškimo išbristi iš jų. Mes čia jį padedame pačioje pirmojoje redakcijoje 1888 metų; ji mums dokumentas o ne paskutiniai jos redakcija „Graži tu, mano brangi tėvyne“*.

Lietuva! mano brangi tėvyne!
Garsi didvyreis, ką kapuosn' gulė!
Graži man tavo dangaus mėlynė!
Tave kaip tikrą myliu matulę!
    Šalis garbinga, kurią apraitė
    Sentėvei garbę, liedami kraują!
    Tu jauna, tarsi, graži mergaitė
    Kelias išz miego su viltim nauja.
Kad sparnais dvasios mislis greitoji
Perbėga tavo žaliąsias pievas,
Savo gražybės priesz manę kloji,
Kurias tau didis suteikė Dievas.
    Graži tu, mano brangi tėvyne!
    Ar kad pauksztytės po girias szneka,
    Ar kad jau žiemą baltuoj eglynė,
    Ar kad tai saulė vasaros teka.
Bet tu, gražiausė, gimei su skausmu!
Sunkej vaitoja tavo krutinė,
Ir tavo sunų su pirmu jausmu
Jau kenčia, džiaugsmo dar nepažinę!
    Tavo nelaimės, kanczias, tėvyne!
    Jaucziu lyg uolą ant szirdies kietą,
    Vienog neverkiu: skausmai užgynė
    Silpninti szirdį, kraujais aplietą!
Tu vienas, Dieve, pastiprink viltį
Išzvysti galą kancziu sunkybės!
Išz skausmo mariu kadą pakilti
Ir paplasnoti sparnais liuosybės!

Visa tai apžvelgęs, Baranauskas iš pradžių lyg ir šyptelėjo patenkintas. Tačiau pasergėjęs nebe jo schleicherinę rašybą⁴⁶ su taškuotaisiais „e“, su „w“ ir k., ūmai susiraukė ir nė nepadėkojęs pasakė: „Gerai, pasiskaitysiu.“ Žinoma, lenkiškai pasakė.

Tai paskutinis Mačiulio žygis seminarijoje, kur jis prabuvo nuo 1884–1888 m.

Į akademiją siųsti jis buvo seniai nutarta. Inspektorius prelatas Ed. Barauskis⁴⁷, nors pats lenkas ir Mačiulį gerai pažino kaip prašmatnų lietuvį, jau dabar veikėją, tad neabejotinai ir paskui veikiant, vis dėlto laikė jį „professor natus“⁴⁸. Laiku jam liepė akademijoje ruošti profesoriauti seminarijoje.

Tėvas, nors apsimedavo leidžias eiti kokį tik nori mokslą, galą tų mokslų matė vien tapus galų gale kunigu. Ir tas galas štai štai jau matės, kai Jonas stoji į seminariją. Dabar tėvas girdi tą galą nusitraukiant dar keleriems metams, išsiunčiant Joną į akademiją. Tad nebeištūrėjo ir tyčia nuvažiavo į vyskupą Paliulionį prašyti, kad to nedarytų. Girdi, jis tiek jau esąs senas, jog vargu bau besulauksias tos paguodos – išvysti sūnų kunigą, jei jis dar sugaiš. Paliulionis drąsino, guodė, įtikinėjo, jiedu abudu sulauksią Jono – profesoriaus, o aukšto mokslo jis mokyti reikią, nes tai – retenybė savo mokslumu. Tėvas nurimo, prisiklausęs pagyrimų, ir nieko daugiau neprieštaravo. Paliulionio lėmimas išsipildė: tėvas džiaugės savo sūnum kunigu nors dvejetą metų, kol numirė ir buvo tojo sūnaus palaidotas.

* „Ž. Pav. Bal.“, 13. (*Aut. past.*)

⁴⁶ ...pasergėjęs nebe jo schleicherinę rašybą... – A. Baranauskas, remdamasis A. Schleicherio gramatika ir derindamas visas tarmes, kūrė savitą rašybą, pagrįstą garsų kilmės principu.

⁴⁷ Eduardas Barauskis (Borovskis, 1835–1894) – vyskupo M. Valančiaus, vėliau vyskupo sufragano A. Beresnevičiaus sekretorius, Kauno kunigų seminarijos prokuratorius, inspektorius; polomanas, lietuvybės priešininkas.

⁴⁸ „professor natus“ (lot.) – profesorius iš prigimties.

Ne geresnį lietuviybės padėjimą Mačiulis rado ir akademijoje. Nauja nacionalizmo kryptis dar nebuvo kaip reikiant klierikų palietusi. Jų vadai buvo visi senosios, lenkiškosios generacijos. Net ir tie, kurie buvo tikri lietuviai ir lietuvybei šiek tiek padirbėję, kaip va Žemaičių prelatas akademijoje prof. ekonomas Justinas Dovydaitis-Dawidowicz⁴⁹, sūnėnas, net ir bendradarbis žinomojo lietuvių literatūroje Šiaulėniškio Senelio, Juozo Dovydaičio⁵⁰, Manviliškių kaimo, Šiaulėnų par. Akademijoje prel. Justinas Davidavičius visai nebuvo toks nuožmus lietuvių atgimimo priešas, koks paskui rodės, patapęs Kauno seminarijos rektorium, įtakoje vysk. Paliulionio ir vicerektoriaus sulenkėjusio latvio latgaliečio kan. Pr. Kriškijono⁵¹. Akademijoje jis tesistengė mitinguoti lietuvius, kad jie, gink Dieve, neerzintų lenkų, nereikalingai kalbėdamies lietuviškai. Ir Dovydaitis kaip ir Baranauskas, sakės buvęs vieną kartą labai nustebę kai kažkas, atėjęs reikalu, ėmęs ir prašnekęs lietuviškai, nors paskui pasirodė, jo mokėta lenkiškai! „Przedstaw sobie, umie po polsku, a koniecznie upiera się mówić po litewsku!“⁵²

Tokie dyvai rodės senajai kartai pradžia mūsų kalbos pilietybės.

Bet trejetui mėnesių praėjus, kaip M. įstojo į akademiją, šaukia jį prof. ekonomas Dovydaitis ir, nieko nesakydamas, įduoda jam ilgoką pavyskupio Baranausko laišką, adresuotą Dovydaičio vardu. Baranauskas rašo, kaip vienas klierikas Jonas Maculevičius, pravažiudamas „dedykował“⁵³ jam sąsiuvinį eilių. Jų rašyba fonetikos žvilgsniu neišlaikanti kritikos, esanti klaidinga. Bet jų autoriui esą negalima nepripažinti talento eiliuoti, iš jo esą galima daug ko laukti. Tik reikią „prostować“⁵⁴ kai kurios jo nuomonės apie lenkus ir jų santykius su lietuviais. Ir tą uždavinį paveda Dovydaičiui. Pats gi Baranauskas įrodinėja Mačiuliui, jis klystąs, manydamas Vytautą pasirodžius visoje savo didybėje ties Žalgiriu. Kryžiuočių nugalėjimas visai ne Vytauto buvęs nuopelnas, tik lenkų. Vytautas tikrai didis tebuvęs ties Vorskla⁵⁵, kada jis, krikščionis kunigaikštis, mėgino sutriuškinti pagonus ir atstumti juos nuo Europos.

Kl. Maculevičius Vytautui pagerbti buvo „Lietuvoje“ prirašęs trejetą paskutinių puslapių visai nekalto turinio. Ginčijama vieta tegalėjo būt 82 p.:

Baisius sutrupint juk piktanorius
Tes Tartnenbergu vien jis galėjo <...>
Jis tai suprato, kokia vienybė
Musu su Lenkais būti tegali:
Jis nenorėjo, amžių tolybė
Kad mus skaitytu už Lenku dali.

Ir žinodamas Baranausko nuomones, dar labiau politikuoja; jis deda prie to prierašą: „Vytautas nesزالinos nuo vienybės, vienok norėjo, kad ta vienybė būtų lygaus su lygiu, nebūtų priežastimi iszsitautinimo ir kad vienas neužspautų dvasios antram.“ Nieko nepridėjo: ir šituose žodžiuose B. pamatė „zacierzewienie względem polaków“⁵⁶.

Charakteringas lenkų ir jų pataikūnų jautrumas, kad, gink Dieve, Lenkijos „dzielnicose“⁵⁷ neimtu kilti separatizmai; charakteringas uolumas tuojau bet kokį mažmožį niveluoti. Žiūr. ir mano incidentą

⁴⁹ Justinas Silvestras Dovydaitis (1834–1901) – 1860–1864 m. vyskupo M. Valančiaus sekretorius, nuo 1885 m. Petrapilio dvasinės akademijos, nuo 1894 m. Kauno kunigu seminarijos profesorius, nuo 1897 m. rektorius.

⁵⁰ Juozapas Silvestras Dovydaitis (1826–1883) – Varnių kunigų seminarijos rektorius, vysk. M. Valančiaus sekretorius, 1863 m. sukilimo tremtinys, apsakos *Šiaulėniškis senelis* (1860–1984) autorius.

⁵¹ Pranciškus Ksaveras Kriškijonas (1845–1928) – sulenkėjęs latvis, Mintaujos klebonas ir dekanas, nuo 1896 m. dėstė Kauno kunigų seminarijoje; buvo priešiškas lietuvybei.

⁵² „Przedstaw sobie, umie po polsku, a koniecznie upiera się mówić po litewsku!“ (lenk.) – įsivaizduok, moka lenkiškai, o būtinai spiriasi kalbėti lietuviškai.

⁵³ „dedykował“ (lenk.) – paskyrė, dedikavo.

⁵⁴ „prostować“ (lenk.) – taisyti, koreguoti.

⁵⁵ Primenamas Vytauto vadovautas žygis prieš Aukso Ordos totorius ir 1399 m. prie Vorsklos upės, į rytus nuo Kijevo, pralaimėtas mūšis su jos kariuomene.

⁵⁶ „zacierzewienie względem polaków“ (lenk.) – nirtulį prieš lenkus.

⁵⁷ „dzielnicose“ (lenk. dzielnica) – srityse, teritorijose.

su seminarijos inspektorium Ed. Barauskiu*, žmogum tos pat ideologijos, kaip ir jo brolis Petras, Biržų klebonas Rimkus (Rimkevičius, žinoma)⁵⁸, Biržuose pataikęs išauklėti sūnėną lenkams legioninką, ir k. Kl. Maculevičius savo „Lietuvoje“ kliudė „gudus“, destis rusus, Lietuvos gi dvarininkai, kad ir lenkuoja, jam simpatingi. Maironies charakteristikai teesie šie „Lietuvos“ posmai.

1. Antai Žemaitis <...>

Czia tai sutiksi retai bajorą,
Kurs tėvu kalbą butu pamynęs,
Kursai, nesziodams milinė storą,
Gaudytu vėjus žiednos gadynės. (9)

2. Tarp puikiu vietų isz žalio sodo

Ten balti kysza dvarai matyti,
Atdaros durjs lyg szirdj rodo
Ir lyg užėiti nori praszyti.
Kartais, tėvynės darbus atminę,
Gailias, nustoję vardo Lietuvio,
Pripildę Lenku jausmais krutinę,
Iszsižadėję tėvu liežuvio. (13)

3. Po puikius rūmus dzelkoriūs spindi

Lempos, sveczei kad aplanko poną;
Beldž' lengva pėda tad slidžią grindj;
O balta ranka kvartapijoną.
O kad iszsmilksta jau daili koja,
Baltveidės aukso dalina žiedą,
Ar vėl į ratą puikei sustoja
Ir apie meilę Vilijos gieda. (26)

4. Didžiavos Vilnius savo gražybę,

Dar kad jį Zigmant's nūszirdžei gyrė,
Kurs mums su Lenkais paskui vienybę
Liubline verkiant priimt' prispyrė.
Szventa vienybė, Dangaus gražybė,
Tu dūdi galę, gimdai galiūnus!
Brangi vienybė, eik su teisybę,
Nebėgs nū tavęs Lietuvos sunūs! (68)

Šituos pat simpatinguosius Lietuvos dvarų motyvus Maironis mielai pakartojo ir „Tarp skausmų į garbę“, ir „Jaunojoje Lietuvoje“, vadinasi, daug vėliau, bent po 19 metų. Tai reiškia jog šis jausmas M. pastovus, ir lenkai visai neteisingai žiūrėjo į jį kaip į didelį savo priešą. Kur čia bus priešas, kad dvaras jam daugiau duoda romantinės medžiagos jo poetinei kūrybai neg kiemas. Dvaras jam nesvetimas, nei tolimas. Gyvenimo praktika daug vėliau Maironį įtikino (jei iš viso įtikino), jog jo idealizuojamos vienybės nei su lenkais, nei su dvarais negali būti.

Įdomus tai veikalėlis ta „Lietuva“ ir labai gaili, kad jo autorius „klierikas“ nepavelija paskelbti ją spaudoje taip, kaip yra, su visais jauno, pradedamojo darbo trūkumais. „Lietuva“ – Maironies kūrybos gemalas, tos kūrybos genezei būtinai žinotinas, ypač genezei tautininkiškosios kūrybos. „Lietuvoje“ užtinkame jau kone visus paskesnius obalsius*, išreikštus, tiesa, ne taip stiprai kaip paskiau, užtat dažnai daug meiliau.

Visa tai skaitant, tiesiog negalima įtikėti, jog „Lietuvos“, „Jaunosios Lietuvos“ ir k. autorius būtų gale 90 metų p. a. dar toks pat tautybės teoretikas kaip ir kiti mūsų, per amžius buvę lenkų įtakoje ir

* Žr. „Mūsų Senovė“, Nr. 1. (Aut. past.)

⁵⁸ Kazimieras Rimkevičius (mir. 1919) – Biržų klebonas 1867–1919 m.; bendradarbiavo *Vilniaus žiniuose*, *Nedėldienio skaitymuose*.

* Obalsius – šūkius. (Red.)

jų paviršę gavę. Tačiau taip buvo. Žemaičių žemės širdyje, Kaune, toks susipratėlis jaunas inteligentas griežtai per visą seminarijos laiką nejaučia reikalo gimtąją savo kalbą pavartoti ne tik knygoje, bet ir gyvoje šnekoje. Tai buvo leistina, anot prof. Br. Liauso⁵⁹, jei tikėsime, tik kredense, virtuvėje, o ne inteligento kabinete, juoba ne salone. Seminarijoje buvo visi lygūs, visų tie patys rūpesčiai ir reikalai, tai nė pačiam prašmatniajam nėra reikalo išsiveržti iš bendrosios rutinos.

Bet štai Mačiulis atsiranda kunigų akademijoje, toje vienoje aukštoje mokykloje visos Rusijos katalikų dvasininkams. Kelios dešimtys beveik jau subrendusių vyrų suvažiuoja į Petrapilį iš visų plačiausios imperijos kraštų, iš visų tautų visokių visokiausio būdo ir padėjimo. Didžiumą sudarydami lenkai mokėjo per kelias dešimtis metų niveliuoti visus kitus visai mokyklai tiekti savo dvasios, net ir ideologijos. Net Pavolgio vokiečiai grįžo iš akademijos gerokai aplenkintas, nes kovoti su lenkų rutina buvo tiesiog negalima; arba pasiduok, arba nebūk.

Visai aiškiai regimas persilaužimas įvyko akademijoje tik smarkėliau pradėjus lietuvių tautybės dvasiai pūsti, tai dvasiai, kuri jau buvo davusi Lietuvai „kleriką Mačiulį“, su visiškai susikristalizavusia naująja individualia ideologija. Mačiulis Petrapiliui tiek pat svėrė, kiek V. Kudirka lygiai tuo pat laiku Varšuvai. Tiems mūsų atgimimo tipams jau nebuvo sunku susitarti ir sudaryti bendrą tautinį frontą. 1888 m. vienas akademikas suvalkietis gauna iš Varšuvos universitetininko laišką, kuriuo tenykščiai lietuviai studentai pasiskelbia sumanę leisti naują idėjinį laikraštį. Į programą sakės deda punktą neliesti tikėjimo ir kunigų, kaip tai nelaimingai buvo atsitikę „Ausroje“, įsikišus ten Jonui Šliūpai⁶⁰.

Trylika akademijos studentų lietuvių, be skirtumo luomų (nuomonių skirtumo nė to tiek nebuvo), paslapčiomis susirenka to rašto skaitytų. Scena aprašyta „Jaunojoje Lietuvoje“. Akademijos studentai dar nenumano, kas iš to gali būti, kiek tai pasekmėmis ūdrotas susibaudimas Lietuvos jaunuomenės žiedų, mokslus einančių jaunikaičių. Gana fakto, kad jaučia reikalą susibausti, tapti konspirantais vienam kilniam šventam darbui padirbti. Atrąšę varšuviečiams savo pritarimą jų darbui, pasižadėję bendrauti darbe, kuris yra draudžiamas, jauni žmonės supranta, jog teks jiems slėpti ne tik savo darbus, bet ir mintis. Lenkai antai seniai jau taip daro, nuo pat Adomo Mickevičiaus ir nuo draugų filaretų ir filomatų⁶¹. Jie, kaip airišmenai⁶², nuolat konspiruoja, nuolat ir kiekvienoje vietoje ruošiasi į kažin ką didžią, į atstatymą savo tėvynės „od morza do morza“⁶³ jie taip pat dairosi patikimų žmonių, ne bet ko, kad ir tos mažos jų priemonės neiširtų, netaptų nevidono išdraikytos.

Tarp akademijos studentų lietuvių ir nelietuvių atsiskirtumas reikalų ir siekimų, reikalas viešai vartoti vieniems tesuprantamą kalbą; susidaro pirmoji praktikos formulė: „Kas kalbama lietuviškai, neverčiama lenkiškai.“ Nei draugavimosi dvasia, labai stipra uždaroje mokslo įstaigoje, nei viską nivilijuojanti Katalikų Bažnyčios dvasia nebepajėgia išlyginti tautų ir politikos skirtumų; savaime susidaro už tų pat uždarų mūrų būrys lenkų, būrys Pavolgio vokiečių. Visi vienoje vietoje, tačiau katrie sau auga, pilietiškai bręsta ir plėtojasi tautiškai, patriotiškai, provinciališkai, pavadinkite, kaip sau norite tą individualinimosi pasireiškimą.

Jonas Mačiulis, nors visų jauniausias akademijoje, išsyk pagauna vadovavimo vadžias visiems draugams lietuviams, net ir plačiau, išskirtas senjoru. Jis už visus kuopos narius landžioja į vyriausybę, už visus atsilina savo akim, visų narių reiškia pageidavimus ir net reikalavimus. Mačiuliui atvykus, lietuviai susiorganizuoja į kultūrinį vienetą, drąsiai stoja šalia tokių pat kultūrinių vienetų, šalia lenkų, kurie iki šiol monopolizavo kultūrą. Kiti vienetai mažai tereiskė skyrium ir šliejosi prie lenkų: net vokiečiai, ką jau besakyti apie lietuvius! Nevienodi buvo jų šliejimosi pobūdžiai. P. D. Tamošauskis,

⁵⁹ Bronislovas Liausas (Laus, 1872–1941) – Kauno kunigų seminarijos profesorius 1896–1920 m., Steigiamojo seimo narys, atstovavęs Lietuvos lenkams, Kauno lenkų organizacijų veikėjas.

⁶⁰ kaip tai nelaimingai buvo atsitikę „Ausroje“... – 1883–1885 m. redaguodamas *Aušrą*, Jonas Šliūpas keitė J. Basanavičiaus pasirinktą nuosaikią jos krypti, pakreipdamas ją pozityvistine linkme. Kritišku požiūriu į tikėjimą ir kunigus jis atstūmė konservatyvesnę visuomenės dalį, ypač dvasininkiją, todėl *Aušrą* daug kas ėmė ignoruoti.

⁶¹ Filomatai ir Filaretai – XIX a. 2–3 dešimtmečių veikusios slaptos Vilniaus universiteto studentų organizacijos, siekusios Lenkijos valstybės atkūrimo.

⁶² airišmenai (angl. irishman) – airiai.

⁶³ „od morza do morza“ (lenk.) – nuo jūros lig jūros; užuomina į baigiantis Pirmajam pasauliniam karui lenkų imperininkų puoselėtą idėją nepriklausomą Lenkijos valstybę atkurti senosios Lenkijos ir LDK sienose, t. y. nuo Baltijos iki Juodosios jūros; be lenkiškų žemių, ši valstybė turėjo apimti Baltarusiją, didžiąją dalį Ukrainos ir Lietuvą.

Kalvarijos žemaitis, M. Andruškevičius, Ukmergės bajoriukas proletaras (feldšerio sūnus) šliejosi dėl to, kad jau toks buvo išsidirbęs šablonas, Aleksandravičius ir k. – diplomatijos reikalui, o K. Kybelis ir jam lygūs, nors tikras žemaitis kvėdarniškis, bet Vilniaus seminarijoje ypatingai išauklėtas, buvo aiškiai deklaravęs gilią savo ištikimybę Gavronskio vedamai lenkų grupei. „Jedność“ buvo skriaudžiamosios Rusijoje katalikybės takto dogma ir tai buvo suprantama – „solidarność“⁶⁴. Kas iš to laužias, tas negeras katalikas, eo ipso⁶⁵ negeras ir lenkas, nes katalikybė – tik lenkybės kevalas sulig lenko jėzuito A. Molio formulos.

Akademijoje dar iš viduramžių buvo užsilikęs iškilmių mišinys. Per didžiuosius pokylius, šventes ir šiaip jau minėjimus auklėtiniai skaitė, deklamavo visokių visokiausiomis kalbomis. Tačiau per ilga išvirto taip, kad kai kurios kalbos tapo privalomos, kaip va lotynų, lenkų, vokiečių, kitos gi neprivalomos, o kaip kada net ir visiškai nepakenčiamos, kaip va lietuvių. Su tuo vaidintis, anot ekonomo, reiškė lenkus erzinti; lenkams lietuvių ėmė nebebūti pasaulyje vardan būsimosios susibaudėlių nujaučiamos didžios Lenkijos. Iš muzikiško kuklumo nebuvo su tuo nė pasirodoma: kam čia su savais niekais ponams i akis lįsti! Potam da pajuoks... Dievai jų nematai! Atsiradęs Mačiulis griežtai pareikalavo, kad ir lietuvių grupės tautinės teisės akademijoje būtų privalomai pagerbiamos, kad jos mūruose būtų duodama pilietybės teisių ir lietuvių kalbai. Ir laimėjo. Atėjus popiežiaus Leono XIII jubiliejui⁶⁶, akademijai tą sukaktį iškilmingai švenčiant, pirmą kartą buvo duota vieta lietuviškoms oracijoms: Mačiulis skaitė apie Dantę⁶⁷. Tai padarė nemaža sensacijos visoje Petrapilio lietuvių kolonijoje, nemaža džiaugsmo visiems nors mažu laimėjimu mylimai ir vis labiau pamėgstamai lietuvių kalbai.

Lietuviškojo susipratimo dvasia nuo to laiko Mačiulio įtakoje sparčiai plinta tarp akademijos studentų. Jie dirba lietuvybei. Mačiulis daug rašo, prirašo kelius sąsiuvinius, bet nuolat bijant maskolių kratos akademijoje (buvo jaučiama, kad tikrai bus), visa, kas tik neakademiška, teko slėpti malkinėse ir tarnai juos turbūt sukūreno, manydami, jog tai paprasta daržinėn patekusi makulatūra. O kai kurių ilgesnių kūrinii tikrai gaili, kaip va „Pasikalbėjimo su italu apie Italiją“, apie Bismarką ir kt.

Iš akademijos gi nuėjo per kun. Pr. Urbonavičiaus, dabar kanauninko ir puikios Salantų bažnyčios statytojo bei jos klebono, rankas į Tilžės spaustuvę Stanislovo Zantryko „Vistorija, arba Apsakymai apie Lietuvos praeigą“, 1891 m. Per kitų gi rankas rašteliai į Tilžės laikraščius: pirmosios eilės Maironies vardu į „Apžvalgos“ 1891 m. Nr. 5: „Daina apie senovę“ „Ne taip senovės tėvai gyveno“ ir kitos.

Jau antrais metais tarp Mačiulio ir vyresnio už jį kursu Kybelio užsimezga tamprūs prietelybės ryšiai. Jei Kybelis nepasidarė eilėse tokių užsispyrėlių, kaip endriejaviškis Labokas, kalvarijiškis Petrauskas, laukuviškis Pacevičius⁶⁸; jei tapo sau žmogum, lietuviu susipratėliu, kovotoju už lietuvių kalbos teises Vilniaus vyskupijos bažnyčiose, – tai Mačiulio nuopelnas, jo padaras. Ir mirė Kybelis, trokšdamas lietuvybei laimėjimų, karčiausiais žodžiais išmetinėdamas Vilniaus prelatams persekiotojams*.

Lietuvių kalba nieko nebeerzina nė per akademikų savybės pasilinksminimus, „bibomis“ vadinamus, reiškia „popoika“ – kai kada refektoriuje per pietus duodavo vyno, kurio toli gražu neužteko pasigerti. Hiperbolinis vardas tyčia dėl to ir buvo duotas.

Maža to. Patys draugai lenkai pradeda vertinti Mačiulio kūrybą, domėtis ja, skaityti eilučių vertimą žodis žodin ir net metriškai jas versti į lenkų kalbą. Minėtinas yra studentas Biesiekierskis⁶⁹, visa savo

⁶⁴ „Jedność“, „solidarność“ (lenk.) – vienybė, solidarumas.

⁶⁵ eo ipso (lot.) – kaip tik dėl to.

⁶⁶ Leonas XIII (tikr. Gioacchino Pecci; 1810–1903) – popiežius nuo 1878 m.

⁶⁷ Dantė (Alighieri Dante, 1265–1321) – italų renesanso poetas, poemos *Dieviškoji komedija* autorius.

⁶⁸ Jonas Labokas (1856–?) – kunigavo Baltarusijoje, Valkininkuose, Peterburge, buvo ištremtas į Rusiją; Jonas Petrauskas (1868– po 1917), Žagarės, nuo 1903 m. iki mirties Kalvarijos klebonas; galbūt tai Pranciškus Pacevičius (1862–1927) – Šilalės klebonas 1895–1919 m.

* Žr. „Mūsų Senovės“ Nr. 2. (*Aut. past.*)

⁶⁹ Liudvikas Biesiekierskis (slp. Gabriel Pomian, 1867– po 1924) – artimas Maironio mokslo Peterburgo dvasinėje akademijoje draugas, čia studijavęs 1889–1890 m. Kilęs iš Lenkijos; vėliau ekskunigas, gyveno Paryžiuje. Rašė poeziją, domėjosi filosofija.

siela poetas: gabus, neramus, abejojās; tai pilnas džiaugsmo, tai nusiminimo, tai poezijas perkąs, tai diciną nusidurti. Pagaliau išstojęs iš akademijos, vedęs, Paryžiuje gyvenęs skurde ir gyvenimo nusmelktas. Lenkų literatūroje nežinau, ar bus likęs jo vardas. Mano rankose yra pradžia vieno jo ranka rašyto sąsiuvinio, pavadinto:

Jan Maculewicz
SONETY

Przełożył z litewskiego
Gabryel Pomian.

WSCHÓD SŁOŃCA
(Saulės tekėjimas)

Sadzone wschodzącego słońca promieniami
Płonie, pali się niebo, jak lica dziewicy,
Gdy koń zarzy pod oknem świetlicy:
Boć to letni poranek! Wschód słońca przed nami.
W cudne, jasne, czerwone otulone szaty,
Po niebie stąpa słońce: potężna królowa,
Uśmiecha się, za muślin twarz swą nieco chowa...
Ptaki nuca wesołe, głowy chylą kwiaty!
Bądź pozdrowione słońce! Dzień spuszczasz dla ziemi!
Kogóż nie uszczęśliwiasz oczyma złotemi?
Trawka za tobą tęskni rosą zapłakana!
Lice twe odbijają mórz głębie – otchłanie!
Radością snąc tam zdała lasów płonie ściana!
Twarze jeno przed tobą kryją białe panie!
(Originalą žr. „Pav. Balsų“ 83).

CHWILA NATCHNIENIA
(jkwėpimo valanda)

Dla czego mi tak smętno, choć serce nie boli?
Dla czego łezka rzewna, ostatnia z ocz spływa?
Czemu pierś się kołysze ciężko, jak w niedoli,
Choć serce mię nieboli – słodyczy zażywa?
Tego, co ziemia daje, ani szczęścia świata,
Którego ludzie pragną, jak jeleń wód zdroju,
Niepragnę! Nie chcę życia złotego napoju
Ni też wianka na głowę, który sławę splata.
Jednego jeno chciałbym! Kiedy w myślach tonę
Kiedy duch mój już czuje krainę swietlaną,
Krainę człowiekowi tej ziemi nieznaną, –
Tak piękną, żebym za nią życia dał koronę:
W chwili, gdy gwiazda wschodzi świętego natchnienia,
Ludzkiego jeno pragnę wondrous zapomnienia!

Šio soneto originalas yra žuvęs kaip nemaža kitų Mačiulio dainelių. Gerai, kad tas lenkas nors turinį išgelbėjo. Džiaugiamės ir tuo.

Biesiekierskis buvęs ir daugiau Mačiulio eilių išsivertęs, tik tai turbūt pats tebeturi, jei dar tebėra gyvas. Buvęs išvertęs ir visą Baranausko „Anykščių Šilėlių“, išvertęs lygiai gražiai kaip ir Mačiulio štai du sonetu. Ir vysk. Baranauskui konsekuoti atvažiaus į Petrapilį, ėmęs ir parodęs jam pačiam. Autoriaus ambicija padiktavusi Baranauskui šiurkščiai apsieiti su Biesiekierskiu, papeikti jo vertimą kaipo neatšviečiantį jo originalo. Vertėjo ambicija paliepusi tą vertimą sugrįžus visai sunaikinti. Ir kam iš to

dabar naudos? St. Jablonskienei antrą kartą teko gal blogiau „An. Šil.“ versti⁷⁰.

G. P. (omiano) atminčiai Mačiulis parašė dainą „Užmigo žemė. Tik dangaus...“, kuriai Sasnauskas sukomponavo gaidą. Autorius apie tą neramųjį poetą yra išsireiškęs:

Neužmigdys naktis žvaigždės,
Nenuramins širdis troškimų*.

Taigi visai be reikalo uolieji mūsiškiai pataikūnai rūpinosi, kad mes lenkų neerzintume savo kalba; tuščia jų bailė: nekvailinama lenkų jaunuomenė visai ne tokia žiauri ar atkakli niekintoja viso, kas tik lietuviška. Dažnas lietuvis mokėjo užimponuoti lenkui gražia savo kalba ir kilnia savo kūryba.

Tame pat sąsiuvinyje perrašyta dar treji sonetai, vardu:

Gabriel Pomian
SONETY

Jie parašyti originaliai ir lygiai gražiai literatine forma. Būtent:⁷¹

1. Świat w bezdennej otchłani złych żądz zanurzony.
2. Chmura smutku nad czołem mem zawisła białem.
3. Ojczyzno moja święta! czarowna kraino.

Jie išspausdinti „Nowinose“⁷² 1924 m.

Kaip mažose dienose gimnazijoje iki 5 klasės M. teturėjo tą vieną širdies draugą A. Vytartą, taip Akademijoje teturėjo tą vieną žmogų, su kuriuo gyveno per viena, nuo kurio neturėjo jokių paslapčių, kuriam yra parašęs daugybę laiškų, – a. a. kun. Šimaitį. Prašmatnus tai buvo vyras. Išėjęs gimnaziją, veržėsi į universitetą, bet motina alpdama įprašė važiuoti į kunigus. Mačiulis kitkart pabaigė įtikinti jį, kad pamėgintų. Tą pat pasakė ir inspektorius Barauskis. Pabuvo S., pamėgo ir buvo tiesiog tobulas klierikas, pilnas gilaus mokslo ir pamaldumo. Mokslo galybe dar labiau stebino, sugrįžęs atgal į seminariją mokytojauti, bet negailestinga džiova anksti jį paprovė Apytalaukyje. Šimaitis tad padėjo Mačiuliui suprasti Gėtė ir Šilerį⁷³. Ypač šis pastarasis turėjo gilios įtakos į būsimąjį mūsų Maironį. Jis ir iki šiol neranda pasaulinėje literatūroje didesnio diemento už Šilerio „Das Lied von dem Glock“.

Iš kitų mokslo žmonių nebent vienas Smailsas⁷⁴ savo „Charakteriu“ ilgiau laikė pavergęs Mačiulio protą, šitą veikalą ir dabar jis kuo aukščiausiai tebevertina.

Į PEDAGOGIKĄ PASINĖRUS

Baigdamas Akademiją, Maironis žinojo savo likimą: būtent kad jam lemta vėl ir vėl grįžti į Kauną ir ten mokytojauti. Atvyko tad prisistatyti vyskupui Paliulioniui ir gauti iš jo paskyrimą. Šis pavedė jam dėstyti dogmatiką, kurią per keliolika metų labai triukšmingai, bet visai netalelingai dėstė prelatas A. Povilonis, anykštietis, vyskupo Baranausko giminietis (Bar. buvo gimęs iš Povilonytės) ir jo proteguojamas.

– Nueisi pas Povilonį ir pasiteirausi, ką jis pereiniais metais dėstė, – pabaigė vysk. Paliulionis.

⁷⁰ Stefanija Jablonskienė (Jablonska, 1861–1936) – literatė, lietuvių rašytojų vertėja į lenkų kalbą; jos išverstas *Anykščių šilelis* išleistas 1909 m.

* „Pav. Balsai“, 42. (*Aut. past.*)

⁷¹ Sonetai: 1. Piktų geismų gilion bedugnėn paskandintas; 2. Sielvarto debesys mano baltą kaktą išvagojo; 3. Tėvyne mano šventa, šalie paslaptinga.

⁷² „Nowinos“ („Nowiny“) – 1920–1928 m. Kaune ėjęs lenkų savaitraštis.

⁷³ Gėtė (Johann Wolfgang Goethe, 1749–1832) – vokiečių poetas, pasaulinės literatūros klasikas; Šileris (Friedrich Schiller, 1759–1805) – vokiečių poetas, dramaturgas, vienas didžiųjų europinių romantikų; „Das Lied von dem Glock“ („Daina apie varpą“) – vienas jo eilėraščių.

⁷⁴ Smailsas (Samuel Smiles, 1812–1904) – škotų gydytojas; išleido populiarių moralinio auklėjimo knygy; *Charakteris* – viena iš jų.

Mačiulis, manydamas, kad ir Poviloniui vyskupas bus pranešęs apie jo pakeitimą, kiek palaukęs nuėjo ir buvo nemaloniai užgautas, patyręs, jog Povilonis apie jo atstatymą vos dabar teiškirdo.

– Wyrzucają, wyrzucają!⁷⁵ – kartojo supykęs ir nusiminęs senas pedagogas, kurs manė ir amžių pabaigti bemokytodamas. Jis sakydavo:

– Greičiau seminariją nuo manęs atims, ne mane iš seminarijos.

– O lietuvių kalbos tau neduosiu, – sakė Paliulionis. – Potam dar klierikus per daug patrauksi, o jie ir be to jau pamišę su savo lingvistika.

Be dogmatinės teologijos dviem vyresniesiems kursams, Mačiuliui dar buvo pavesta dviem jaunesniesiems kursams išdėstyti Concilii Tridentini nutarimus⁷⁶. Žinoma, lotyniškai, kad klierikai įgytų praktikos teologinėje lotynų kalboje. Maironis numanė nebūsiant iš to naudos, klierikus nei kalbos, nei plačiojo Katekizmo turinio neišmoksiant; ima tad dėstyti lietuviškai, savo paskaitas rašyti ir davinėti klierikams, kad persirašytų. Klierikai tuos Maironies raštus labai mėgo ir taip Maironis gavo kuo geriausių rezultatų.

Į pirmuosius kvotimus atėjo ir vysk. Baranauskas. Maironis kaip tik tiems kvotimams pirmas buvo įvedęs paprastą bilietų sistemą, kurią seminarijoje tepraktikavo rusai savo istorijai ir literatūrai. Šiaip jau klierikai atsakinėdavo kursą iš eilės, bet buvo pašaukiami ne iš eilės. Taip kad laimingi buvo pirmieji ir baisiai vargo paskesnieji, nervingai per kelias valandas pakartodami vis toliau, kol protas susisuka lig idiotizmo. Bilietus traukdami, klierikai buvo šviežio proto, neprivarę, tai kuo geriausiai susivokė, kuo tinkamiausiai atsakinėjo; taip gerai, jog Baranauskas net įtarė Mačiulį padarius suokalbį su savo mokiniais.

Dogmatiką Maironis čia dėstė per dvejus metus 1892–1894 m. ir jau buvo beįsivaręs į tą mokslo šaką, kaip likimas pakiša jam lyg tyčia daug praktikingesnį dalyką. Vysk. Paliulionis atšaukia iš akademijos savo prelatą Davidavičių ir daro jį seminarijos inspektorium. Akademijos rektorius Symonas, atmindamas Mačiulio gabumus (buvo laimėjęs diplomą primi ordinis)⁷⁷ ir šiaip jau prašmatnų jo pasižymėjimą, padėjo Paliulioniui sąlygą sine qua non⁷⁸, būtent kad visas Davidavičiaus pareigas prisiimtų Maculevičius. Paliulionis, nors nenoromis, gavo sutikti.

Užtat rusų valdžia patvirtinimą vilkino iki pat Visų šventei. Beveik nebebuvo vilties išvažiuoti ir M. širdyje džiaugėsi liksiąs tarpe mylimų ir mylinčių, kur jam taip buvo gera, kur toks buvo laimingas, jog kitų dvejų tokių pat laimingų metų jis per visą savo amžių neberanda. Visgi rusai galų gale jį patvirtino. Vienas Maironies mokinyš* šitaip mini 1894 m.

Cirtautą gerbėm, Dovydavičiaus privengėm, kai kurių bijojom.

Šimaitį, o itin Maculevičių-Mačiulį mylėjom lyg vyresnį draugą.

Jis iš tiesų klierikams draugu būti stelgėjos ir buvo.

Jo išpažintinė visad apgulta. Vyresnieji aliumnai su įvairiausiais reikalais privatiškai kreipėsi į jį.

Girdavo jį kaip Teologijos profesorių. Aš, kaip pirmametis, mokinaus „Plataus katekizmo“, kurį anuomet jau lietuviškai išguldinėjo Maironis.

Ir profesorius, ir mokiniai supratome, kad „katekizmo“ besimokant reikia išmokti ir lietuvių kalbos.

O tos kalbos gražumas tikrai didelis, šiandien rankraščiuose užsilikusiomis prelekcijomis dėlei turinio ir stiliaus neatsigėri žmogus.

Tuomet lietuvių tautinis atkutimas, nors svietskės valdžios ir lenkiškai išauklėtųjų senesniųjų buvo peikiamas, tačiau buvo ir seminarijoj gražokai įsisiūbavęs.

Dar tebebuvo gyva atmintis pirm keletas metų atsitraukusio Jauniaus⁷⁹.

Į Maironį aukštesnių kursų draugai žiūrėjo kaip į Jauniaus tradicijų gaivintoją, privalantį mummyse gaivinti sveiką patriotizmą...

⁷⁵ Wyrzucają... (lenk.) – išmeta.

⁷⁶ Concilii Tridentini (lot.) – Tridento Susirinkimo; šis Bažnyčios susirinkimas Šiaurės Italijos Tridento (dab. Trentas) mieste su pertraukomis vyko 1545–1563 m.; patvirtino katalikybės dogmas, pradėjo kovą su reformacija.

⁷⁷ primiordinis (lot.) – pirmos eilės; aukščiausias.

⁷⁸ sąlygą sine qua non (lot.) – būtiną sąlygą; visa lotyniška frazė tokia: conditio sine qua non.

* R. M. – Raseinių Magdė (Kun. Pr. Turauskas) Mokslo ir Literatūros „Vilties“ 1913 m. Kalėdų priede Maironies jubiliejui paminėti, 15 p. (*Aut. past.*)

⁷⁹ Kazimieras Jaunius Kauno kunigų seminarijoje profesoriavo 1879–1892 m.; be teologinių dalykų, dėstė lietuvių ir lotynų kalbas.

Tik šit pasklido žinia, kad neteksim Maironio, keliamo į akademijos profesorius.

Atėjo atsiveikinimo valanda. Varpelis sušaukė mus į didžiąją salę.

Nuliūdę-nusiminę visi; net ir mes pirmamečiai, koku du mėnesiu su Maironiu gyvenę, buvom prislėgti.

Verkšlendamas prašneka klierikų viršila – dekanas L. Babr.⁸⁰.

Pro ašaras atsako profesorius. Kalba apie kunigo uždavinį mūsų laikuose, apie seminarijos tikslą, pasišventimą... meilę...

Neišturi pats nesusigraudinęs, prašo melsties už jį, atsiprašo, jei ką kuomi nors galėjęs „įžeisti“, pasakęs, kad kunigas, tai lygu kareivis, turįs eiti kur vyskupas siuncia dėl Bažnyčios naudos, toliaus nuo gaudumo neišturi, sako paskutini sudiev, kiekvieną glėbin apkabindamas.

Liūdna, liūdna buvo mums be Maironio...

Paskiaus į prof. Šimaitį – „Auksaburnį“ žiūrėjom kaip į Mačiulio tradicijų gaivintoją... Paskiaus netekom ir jo... Paskiaus ... Bet dabar, po 15 m., Maironis vėl Kaune jau kaip seminarijos Rektorius...

Valančiaus – Cirtauto – Jauniaus – Maironio – Šimaičio tradicijos – gyvos <...>.

Valio Maironis didžiausiai Bažnyčios ir Tautos naudai Žemaičiuose ir Lietuvoje!

Akademijoje tad Maironis gavo iš Dovydavičiaus paveldėtą daug praktingesnį dalyką – moralinę teologiją. Ji tuomet dar nė katedros neturėjo. Tad per ketverius metus Maironis buvo profesorium adjunktą ir drauge prefektą, kol moralinė buvo pakelta į katedrą. Tada tapo ordinariniu profesorium. Be to, per dvejus metus ėjo dvasiškojo tėvo pareigas, sakydamas studentams konferencijas lenkų kalba. Tai prarydavo daug laiko, nes reikėjo itin stengtis, kad ta kalba būtų ne tik taisyklinga, bet ir graži. Lenkų šviesuomenė visados mokėjo to reikalauti iš kitų ir pati stengėsi gražiai kalbėti. Visai priešingai mūsų šviesuomenei, kuriai vis dar tenka priekaištas, jog net gramatikos nemoka.

Akademijos inspektorius Klopotovskis⁸¹, pats labai taktingas, aštrus studentams, turėdavo su jais nemaža konfliktų. Tat likęs metropolitu, į savo vietą pasiskyrė patį jauniausią, užtai ir patį taikiausią profesorių Mačiulį. O kad einamos pareigos reikalavo ir atatinamos dignitatis⁸², tai prašė vysk. Paliulionį, kad Mačiulį padarytų aktualių savo katedros kapitulos kanauninku. Prie to buvo ir paties Mačiulio laiškas. Visame tame Paliulionio sekretorius šambelionas Br. Žongolavičius⁸³ įžvelgė „įsipiršimą“, paintrigavo ir vysk. Paliulionis gana šurkščiai Klopotovskio pasiūlymą atmetė. Dėjosi tuo, jog turįs vyresnį už Mačiulį kandidatą, kaip va šv. Trejybės kleboną Kaune lenk Petrą Barauskį. (Žongolavičius, įtardamas Mačiulį, jog dėl jo nepatekęs profesorium į akademiją, buvo tapęs neperaldau jamu jo priešu.) Užgautas metropolitas pats padaro Mačiulį savo, Mogiliovo, katedros kapitulos garbės kanauninku, teeidamas vysk. Paliulionį.

Neilgai trukus, Žemaičių katedros kapitulai teko iš eilės trejenę atstovauti Kolegijoje⁸⁴ ir išsirinko savo atstovu prof. Mačiulį. Bet Kolegijos nariais tegali būti aktualesni kapitulų nariai. Tai vysk. Paliulioniui vėl noromis nenoromis teko pasidaryti Mačiulis savo aktualių kanauninku, aplenkiant lenką Barauskį. (Neilgai trukus, betgi ir Barauskį įvedė į kapitulą.)

Penkiolika pačių gražių, pilnų pajėgos vyriškų metų nuo 1894–1909 Maironis praprofesorio akademijoje. Asmeniškai ir čia jis laimingas, garsus, daro karjerą hierarchijoje ir moksle, doktorizuojasi, tampa pasiturinčiu žmogum, Kaune, Muziejaus g. Nr. 5, nusiperka didelius namus (drauge su sesele, įdėjusią čia savo kraitį 4000, viso bene 10 000 rub.). Daug čia dirba teologijos ir sociologijos srityje. Rašo ir drauge su profesoriais J. Matulaičiu ir Pr. Būčiu surengia Kaune sociologinius kursus⁸⁵. Dar pirmiau trys profesoriai dirba (su Al. Dambrausku, be Matulevičiaus)

⁸⁰ Leonardas Babrauskis – (Bobrauskas, 1870–po 1940) kunigavo Telšiuose, Truskavoje, Upytėje, Ėriškiuose.

⁸¹ Klopotovskis (Bolesław Hieronim Kłopotowski, 1848–1903) – nuo 1877 m. Peterburgo dvasinės seminarijos profesorius, nuo 1901 m. Mogiliovo arkivyskupas metropolitas.

⁸² dignitatis (lot.) – titulo, rango.

⁸³ Bronislovas Žongolavičius (Żongołowicz, 1870–1944) – Kauno kunigų seminarijos profesorius (1890–1914), nuo 1920 m. Vilniaus universiteto prorektorius, nuo 1930 m. Lenkijos viceministras tikybos reikalams; pasižymėjo priešišku lietuviams.

⁸⁴ Kolegija – Peterburgo Romos Katalikų dvasinė kolegija, vykdydama Rusijos imperijos Katalikų Bažnyčios priežiūrą; jos nariai buvo Vidaus reikalų ministerijos siūlomi ir caro tvirtinami aukštesniosios dvasininkijos atstovai (po tris iš kiekvienos vyskupijos) ir civilinis pareigūnas (prokuroras), turėjęs sprendžiamąjį balsą.

⁸⁵ Jurgis Matulaitis-Matulevičius (1871–1927) – Peterburgo dvasinės akademijos profesorius, 1918–1925 m. Vilniaus vyskupas, nuo 1911 m. Marijonų kongregacijos generolas, 1987 m. paskelbtas palaimintuoju; Pranciškus Būčys (1872–1951) – Peterburgo

programą susivienyti visoms jau savaime pradėjusioms susidarinti krikščionių demokratų grupėms – savomis programomis⁸⁶. Bet visais pedagogijos darbais apsikrėtęs, pragaišina geriausias savo įkvėpimus. Literatūrai šis laikotarpis yra beveik tuščias. Užtat politikoje pasižymi: padeda spaudoje kelti lietuvių spaudos klausimą, pats vaikščioja į „St. Peterb. Vedomosti“ leidėją ir redaktorių Esp. Esp. kunigaikštį Uchtomskį⁸⁷, palenkia jį lietuvių pusėn, spausdina jo laikraštyje savo straipsnius, įprašo, kad ir kitų balsus už lietuvių spaudą dėtų. Rašo paklausimus departamentui ir su jais siunčia A. Smilgą. Jam pritaria ir kiti inteligentai. Inž. Vilkutaitis⁸⁸ iš Kaukazo duoda 100 rub. išlaidoms. Vincas Matulaitis⁸⁹ padeda galvoti, bet veikti pats bijo.

M. ir pats tuo savo poetiniu nevaisingumu varžosi, klausiamas teisinasi. Ir nors tolimojoje šiaurėje yra vyriausybės mylimas, gerinamas ir iš kitų išskiriamas, nors su studentais taikoje ne suerzinęs, nė susierzinęs gyvena, nors viskas jam eina sklandžiai, lyg būtų patepama, – vis dėlto juo toliau, juo labiau ilgėjasi Lietuvos, savo krašto, savojo Kauno; vis jam matos, jog jo darbas, kad ir didelis, kad ir Visuotinosios Bažnyčios naudai, yra ne daugiau kaip „lesinimas svetimų paukščių“.

Mėgina jis atsigauti, koresponduodamas su likusiais tėvynėje ir čia radusiais plačią savo darbui vietą. Bet ir tai neilgam. Baranauskas, jau Seinų vyskupas, ligi tik M. jam parašė laišką lietuviškai, nutilo, nieko nebeatsakė ir korespondencija nutrūko.

Pagaliau ir šis noras sugrįžti tėvynėn įvyksta. Miršta seminarijos rektorius J. Davidavičius, laikinai jį atstoja antru kartu grįžęs rektoriautu dabar sufraganas Cirtautas. Bet jį kapitula išrenka vyskupijos valdytoju, ir gauna jis kviestis Maironį, kad grįžtų į savo vyskupiją darbuotis jau mokslo įstaigos viršininku.

Maironis šį pakvietimą mielu noru priima, nors seminarija ubagiškai temoka. Kai akademijoje už profesoriavimą ir inspektoriavimą gaudavo 2400 rub. metams, tai seminarijoje už profesoriavimą ir rektoriavimą turėjo gauti 630 rub. metams. Svetimų tikyby departamentas, kur Maironis turėjo labai palankių jam žmonių, tiesiog stebėjosi tokiu „handel byka na indyka“⁹⁰, viską matuodami materiališkai; siūlijos net sutrukdysią tokį „nežmonišką pažeminimą karjeroje“. Bet Maironis geruoju įprašė juos, kad to nedarytų, nes tai jo paties geros valios linkimas namo, o pinigų su puse pensijos (1200 r.), kuriuos turėjo gauti, jam užteksią. Mačiulis, kaip ir kiti ištarnavę profesoriai, Drzewieckis, Cieplakas⁹¹, iki pat karui gaudavo tą pusę pensijos už 15 metų tarnystės (viso su seminarija 17).

Buvo pavojaus, kad Maironis ir dabar neilgai tepabus mylimajame savo Kaune. Po dvejų trejų metų akademijos rektorių Žarnovieckį⁹² pakelia vyskupu sufraganu. Metropolitą Kliuanskis⁹³ raštu kviečia Maironį paimti Akademijoje rektoriaus pareigas ir garbę. Tačiau vyskupas Cirtautas ėmė įkalbinėti, kad nesutiktų, žadėdamas čia pat jam padaryti karjerą. Pats važinėjo į Petrapilį Kliučinskio atkalbėtų nuo to sumanymo ir laimėjęs telegrama atsikvietė Maironį į Kaukonės⁹⁴ (buvo pakeliui) ir įprašė, kad pats atsisakytų nuo Akademijos, nes Kliučinskiui nebepatogu esą dėl Cirtauto atsiimti savo žodis.

Ir liko Maironis Kaune nuo 1909 m., ir vargsta savo vargą jau tėvynėje. Kaip jam čia sekasi?

Savo rūmus, kurie dabina Viešąją aikštę ir lenkų buvo ironiškai vadinami „Lietuvių Ildiz Kiosk“,

---

dvasinės akademijos profesorius 1902–1916 m., 1922–1928 m. Kauno universiteto profesorius, teologas, marijonų vienuolijos generolas.

⁸⁶ Lietuvių krikščionių demokratų partija buvo įkuta 1905 m.; iš pradžių vadinosi sąjunga (partija nuo 1917 m.); jos programos svarbiausi kūrėjai – P. Būčys, Maironis, A. Dambrauskas (A. Jakštas), J. Tumas-Vaižgantas.

⁸⁷ Esperas Uchtomskis (1861–1921) – rusų rašytojas, publicistas.

⁸⁸ Antanas Vilkutaitis (1864–1903) – rašytojas, publicistas, inžinierius.

⁸⁹ Vincas Matulaitis (1862–1935) – visuomenės veikėjas, 1895–1917 m. Petrapilio lietuvių labdaros draugijos pirmininkas, Lietuvoje – valstybės kontrolierius.

⁹⁰ „handel byka na indyka“ (lenk.) – jaučio mainas į kalakutą.

⁹¹ Drzewieckis – vienas iš Petrapilio dvasinės seminarijos profesorius; Janas Cieplakas (1857–1926) – Petrapilio dvasinės seminarijos profesorius, nuo 1914 m. Mogiliovo arkivyskupijos sufraganas, 1919 m. administratorius, nuo 1925 m. Vilniaus arkivyskupas.

⁹² Žarnovieckis (Longin Żarnowiecki, 1842–1915) – Peterburgo dvasinės akademijos rektorius 1901–1910 m., prieš ir po to Žitomiro vyskupas.

⁹³ Vincentas Kliučinskis (Kruczyński, 1847–1917) – Vilniaus kunigų seminarijos profesorius, 1910–1913 m. Mogiliovo arkivyskupas.

⁹⁴ Kaukonės (lat. Kalkūne) – lietuviškai ši vieta buvo vadinama Kalkūnais, Kaukonimis; tai vietovė prie Daugpilio.

reiškia Lietuvių Sultono Rūmai, M. pavedė seminarijai. Išrestauravęs juos, iš pradžių buvo pavedęs lietuvių įstaigoms. Čia radę buvo vietos Katalikų viešasis knygynas, Katalikių moterų draugija ir kitos kitokios⁹⁵. „Moterimis apsikrovė“, – gėlė jį priešas kun. Žongolavičius.

Maironiui rektoriaujant, buvo ir pati Žemaičių kunigų seminarija reformuota, padaryta šešeri kursai: treji prirengiamieji, treji teologiniai. Vadinas, pasaulinių dalykų programa sulyginta su vidurinių mokyklų programa taip, kad išėję seminariją turėtų teisės stoti į universitetą, bent į teologijos-filosofijos skyrių.

Dėstomoji kalba pamažu buvo padaryta lietuviška. Tą reformą buvo jau pradėjęs vyskupas Cirtautas. Jam tai pedagogų tarybai pasiūlijus vieną mokslo dalyką pradėti lietuviškai, prof. Liausas atsiliepė: „Jeżeli to do zbawienia koniecznie potrzeba.“⁹⁶

Kitas Maironies mokinyš⁹⁷ šitaip mini savo rektorių M.:

Kaip šiandien matau Maironį – rimtą ir senyvos išvaizdos profesorių, besisveikinantį su mumis didžiojoje seminarijos salėje. Jau pirmais savo žingsniais pasirodė tuo, kuo iš tikrųjų buvo pats ir norėjo, kad kiti būtų tokiais. Jisai prabilo į mus auklėtinius lietuviškai, kas buvo nepaprasta tuo metu, nes čia buvo tradicija kalbėti lenkiškai. Mus lietuvius ne tiek nustebino toks pasielgimas, kiek pradžiugino, kad nuo tos valandos pajutom šalia savęs tvirtą sieną prieš lenkiškąją dvasią, kuri tiek metų viešpatavo minėtoje mokykloje. Lenkuojantieji auklėtiniai elgesį būsimojo savo vadovo visaip aiškino: vieni kalbėjo, kad nauja era prasideda, kiti kritikavo Maironį už netakingą neva pasielgimą, kad jis neprabilo senu papročiu lenkiškai ar bent lotyniškai. Mums gi lietuviams buvo suprantamas teisingas pasielgimas ir laukėm iš Maironies tolimesnių naujų žygių.

Kartą pareiškęs savo drąsų nusistatymą, Maironis nė žingsnio nepaslinko atgal, bežadindamas lietuvybės idėją savo auklėtiniuose. Mokyklos tvarkoje buvusią lenkų kalbą pakeitė lietuvių kalba. Tai atsitiko trumpu laiku ir be jokių kliūčių.

Maironis pralaužė ledus seno papročio ir įvedė naują paprotį: jausti ir gyventi lietuviu. Auklėtiniai greit apsirato su naujove ir net tie, kurie mėgdavo svetima kalba kreiptis į perdėtinį, dabar nebedrįso kitaip užkalbinti Maironį kaip lietuviškai.

Maironis mokslo įstaigon įnešė daug gyvumo.

Per ilgą jums, studiozai, padedant, gal man pasiseks labiau papildyti visi čia aprašytieji Jono Maironies-Mačiulio gyvenimo tarpai. Tam reiktų dar nemaža liudijimų, net oficialių dokumentų. Ir jų yra, tereikia laiko ištraukti.

Tuo tarpu nors dar miglotai, nors dar nesuderinti su poeto psichologija, mums vaidinasi šitie veiksniai, kurie sudarė Maironies sielą ir pareiškėtają ideologiją. Būtent: 1) graži, taiki, dievobaiminga šeimyna; 2) giliai katalikiškas gimtasis kraštas su tiršta jo dvasia; 3) smulkus buržujinis padėjimas – perteklius; 4) lenkiškieji dvarai, revoliucijos ūpas (1863 m.); 5) rusų biurokratijos porevoliucinis reakcingumas; 6) Valančiaus pasyvinis atsispyrimas tikėjimo persekiojimams; 7) lietuvių spaudos draudimo slėgimas; 8) nacionalizmo įsigalėjimas Europos vasariuose; 9) netikusi rusų mokykla; 10) vienatinė, jei dar ne tautinė, tai tautai skiriamoji mokykla – kunigų seminarija Kaune; 11) lenkų monopolizuojamoji kunigų akademija Petrapilyje; 12) lietuvių studentų bruzdėjimas Varšuvoje; 13) garsūs lietuvių kalbos mokytojai Kaune: A. Baranauskas, A. Karosas, K. Jaunius; 14) poezijos meno įgimtas talentas; 15) visuomenės diferenciacija srovėmis ir krypsniais; 16) įtaka rusiškojo nihilizmo; 17) pedagogikos amatas; 18) auklėjimo įstaigos viršininko pareigos; 19) kunigų celibatas. Žmonės: auklė Ona, tėvas Aleksandras, dvarininkas Novickis, draugas A. Vytartas, dr. Šimaitis, A. Baranauskas – poetas, A. Smilga, dvasinė katalikų ir pasaulinė rusų vyriausybė – per daugelį savo atstovų.

Jais, gal ir dar kai kuriais, mėginsime įvertinti bei aiškinti Maironies kūrybos kiekybę ir kokybę.

[...]

⁹⁵ Katalikų viešasis knygynas – 1906 m. įsteigtas ir iki 1930 m. veikęs Onos Vitkauskytės (Vitkauskaitės) knygynas; prekiavo knygomis, atvirukais, devocionalijomis, išleido knygų; Katalikių moterų draugija – Lietuvių katalikių moterų draugija, įsteigta 1908 m.; 1919–1940 m. jai vadovavo Magdalena Galdikienė (1891–1979).

⁹⁶ „Jeżeli to do zbawienia koniecznie potrzeba“ (lenk.) – jeigu tai išganymui būtina reikia.

⁹⁷ Kitas Maironies mokinyš – kas iš Kauno kunigų seminarijos auklėtinių yra šių atsiminimų autorius ir ar jie kur nors skelbti, nenustatyta; greičiausia tie atsiminimai Vaižgantui buvo pateikti žodžiu.

„TARP SKAUSMŲ Į GARBĘ“

TIKSLAS

Pirmąją savo poemą, jei neskaitysime „Lietuvos“, kuri tuomet buvo dingusi vysk. Baranausko knygyne⁹⁸, Maironis parašė Kauno seminarijoje beprofesoriaudamas ir pabaigė 1893 m. bal. 23 d. Išspausdino ją, vardu „Tarp skausmų į garbę“, 1895 m., pavadinęs ją „mylimiausiu savo kūdikiu“, įsitikinęs, jog bus sukūręs tobulą veikalą.

Kalba nesenei teip sunki, o eilių
Apimt neapimsi lengvumo!
Ir kas tai galėjo tikėti kada?
Lietuvei tikrai milžinai:
Tik rodos pradėjo pakilt Lietuva,
O štai jos pirmieji darbai! (79)
Senei mums reikėjo poėtos – galiūno!
Nors kartą krutinė suszilo!
Dabar Lietuva jau par amžius isztvers:
Nors giesmėse vardas užliks.
– Gerai sakė Juozas, atsiliepė Tumas,
Maironis bus giesmę garsus!
Atspėjo. Stebėtinas proto szviesumas! (80)

Pirmasis M. atvėsino „Varpas“⁹⁹, kurs pasipiktino tokia gera autoriaus nuomone – apie save patį. Maironis teisinosi ne apie save rašęs, tik idealizavęs. Paskui Vaižgantas privačiai pastatė didesnių reikalavimų net kalbos ir gramatikos žvilgsniu. Ir Maironis ryžos šią poemą griežtai pertaisyti. Tą darbą pabaigė 1907 m. liepos 25 d. ir išspausdino 1908 m.¹⁰⁰ Taigi trylika metų ėjo per mūsų inteligentų rankas pirmasis leidinys ir veikė. Autorius pavadino jį juodraščiu. Tegu sau. Vis dėlto jis, ne kurs kitas M. spaudinys kūdikis, laimėjo gerą vardą savo autoriui tėvui. Tai tėvas privalo tą savo kūdikį ne tik „mylėti“, bet ir vertinti, o mes, publika, su tuo, ne su kitu, leidiniu privalome pirmų pirmiausia skaitytis, kai tiriamo Maironies padarytą įtaką Lietuvos visuomenei. Joku būdu negalima sutikti su J. D., būk apie jo pirmutinę poemą „Tarp skausmų į garbę“ galima tuo tarpu užtylėti: pats poeta matomai pripažino ją per silpną, dabar ją perdirbdamas iš pamato¹⁰¹. Autorius tesižinai; jo teisė ir net prievolė, kiek tik nori tobulinti savo meno dalyką. Bet mums, publikai, palieka šis įvykęs faktas, o ne kas būtų buvę padaryta, jei būtų paduota kitokioje formoje. Taip ir padarykime. Tai nepakenks „Jaunajai Lietuvai“: poemos medžiaga paliko ta pati, tos pačios mintys, net ta pati nepagerėjusi fabula, nors visa tai buvo apvilpta sumaningiau pasiūtu rūbu.

Kam autorius šį savo raštą paleido? Kame tikėjos rasięs savo idėjos adeptų? Perdirbtame leidinyje jis atsako antgalviu „Jaunojoje Lietuvoje“, o pratarmėje į pirmąjį leidimą tai plačiau išdėsto.

Iszleisdamas į žmones savo mylimiausį kūdikį, kam-gi ji paszvēsiu? (Diduomenė nesupras, ūkininkams reikia dar apsišviesti). <...> Visa mano viltis tai moksliszškai apszviesta jaunūmenė; jinai supras mano norus, atras czia sau peną ir pažadinimą ant tolesnio darbo; mano idėjos nepasirodys jai nepasiekiamos ir negalimos; nepažindama

⁹⁸ „Lietuvos“ rankraštį Maironis dedikavo ir įteikė A. Baranauskui. Ši Maironio poema paskelbta praėjus šimtui metų nuo jos parašymo – 1988 m. jo 1987–1992 m. išleistuose *Raštuose* (II t., p. 292–342).

⁹⁹ 1895 m. *Varpo* 8 nr. (p. 133–136) pasirodė kriptonimu N. pasirašyta recenzija „Terp skausmų į garbę“, kurioje kritiškai vertinama ši Maironio poema, jos autorius vadinamas eiliadirbiu. N. – Stasys Matulaitis (1866–1956) – gydytojas, istorikas, rašytojas, socialdemokratų veikėjas; vėliau palinko prie bolševikų, nuo 1927 m. gyveno Minske, 1937–1945 m. kalintas lageryje, grįžęs į Lietuvą, iki 1948 m. dirbo Istorijos institute.

¹⁰⁰ Poemą „Tarp skausmų į garbę“ Maironis perkūrė iš esmės ir pavadinimu „Jaunoji Lietuva“ išleido 1907 m.

* „Liet. Laik.“, 46, 665. (*Aut. past.*)

¹⁰¹ Cituojama 1905 m. *Lietuvių laikraščio* 46–47 nr. paskelbta recenzija „Libretto „Kur išganymas“. J. D. – J. Daugirdas.

nusiminimo, jinaį stos drąsei į karionę su sunkiomis ir skaudžiomis musu aplinkybėmis, *terp skausmu*–vargu atras *kelią į garbę*, jai priguli musu ateiga <...> Poėmos tėmą paėmiau isz dabartiniu laiku, o nekurius dalykus gyvai isz man žinomu atsitikimu, parmainęs tiktai vardus ir pavardes.

Kokie gi tokie kūrėjo „norai“, į ką jis nori „žadinti“ jaunimą? Paskučiausio tikslo autorius nepasako savo poemoje. Jis savaime pasirodys, jaunimui bedirbant, sulig to, kiek jis ištesės padaryti kuriamojo darbo. Tam kartui drąsiems, nenusiminantiems darytojams jis tepažada garbę.

Kad idėjos juoba pataptų savos, autorius sakos tyčia nieko nauja nepramanąs; dedas tik tai, ko jau randąs gyvenime. Jo tema – iš dabartinių laikų, pasaka – apie tikrus atsitikimus. Vadinasi, bereikia eiti kitų praminamais takais ir tiesiog nebebūtų padoru neiti, kai visi gerieji pirmeiviai eina. Viskas konkrečiu, realu. Autorius padirbėja kitų pradėtąjį darbą, skaitytojai tegu jo padirbėtąjį dirbą. Skirtumo tiek tėra, kad patys pirmieji pradėtojai, Varšuvos studentai, yra priversti, kaip kokie vagys slapstyti, ieškoti nuošalių, kur jų nepatirtų nuožmi rusų valdžia ir nesutrukdytų. Jie lyg užrištomis akimis tebegrabalioja tautinio tikslo ir pragumų pareikšti tautinei savo gyvybei. O atvangioje vietoje besąs poetas, pasigavęs laiko, jau aiškiai formuluoja jų norus ir troškimus: pranašo intucija mato, kur jie nueis ir kas iš jų darbo pasidarys. Mokslo vyrui nė nesunku tai atspėti: atsilikėliai nueis ten, kur bent kiek pirmiau yra jau atsidūrę greitesnieji. Tautos nežūna, jos plėtojasi vienodais keliais. Pakilo slavai, pakils ir lietuviai; pasigamino mokslo ir meno žmonių slavai, pasigamins jų ir lietuviai. Bereikia tik pasišventėlių darbui dirbti ir kitiems sulaikyti nuo iškrikimo. Viskas dabar bepriderės nuo laiko ir nuo greitesnio mobilizavimo pajėgų.

Ir Maironis mobilizuoja jas, ne gamina. Jis ne auklėja, ne šviečia, tik mėto obalsius jau apsišvietusiems, rodo kelią į garbę jiems patiems ir jų tėvynei; o vargai – skausmai, sulyginus su jų darbo rezultatais, tai vieni niekai, *quantité négligeable*¹⁰².

Jeį senovės poematas buvęs veikalas apie svarbų tautos atsitikimą, jei ir Baironas¹⁰³ to laikėsi, sudarydamas naująją poemą, – tai Maironis nenusidėjo, savo veikalą pavadinamas „dargi poema“, kaip neteisingai yra kitkart paironizavęs „Varpas“. Maironies aprašomieji tautinių pajėgų mobilizacijos darbai buvo be galo svarbūs Lietuvai ir ta pilietinė tema – graži būtų tema poezijai, jei baironiškai ištesėtumei apgauti gryna ir karšta Tėvynės meile. M. dalimi ištesėjo, nors su Baironu nesusilygino.

Savo pratarmėje autorius toliau sako: „...negaliu nepasakyti acziu Tai, kurios meilė prikėlė manę isz miego, iszžadino augsztesnius jausmus ir davė įkvėpimą. Dėl Jos tai noreczio nupinti garbės vainiką, kad jos vardas pasklystu ką placziausei, kad ją pažintu ir pamylėtu brolei teip karsztai ir szirdingai, kaip pamylėjau asz, ir iszsipildytu anie žodžei:

Pasklydo giesmė po tą szalį toli,
Kur mėlinas Nemunas bėga;
Pamėgo tave, pamylėjo visi:
Ir rūmai ir pilka sermėga.

O ta mano mylimoji tai Lietuva – tėvynė!”

Dainiui aišku, jog jau atėjo ir Lietuvai dienos gimdyti savo tautinio atgimimo teoretikus, kurie sintetintų jau esamuosius jos veiksmus. Kokioje formoje bus tai padaryta, mokslu ar menu, vis tąsia. Antai:

Nuszvito isz džiaugsmo Dunojaus vilnis,
Kvėpuoja Maldavos krutinė,

nes ten susilaukta savo Karadžičių, Dobrovskių, Šafarikų, Deakų¹⁰⁴. (47)

¹⁰² *quantité négligeable* (pranc.) – menkniekis.

¹⁰³ Baironas (George Gordon Noel Byron, 1788–1824) – anglų poetas, vienas europinio romantizmo pagrindėjų.

¹⁰⁴ Minimi žymūs vidurio Europos tautų atgimimo žadintojai: Vukas Karadžičius (1787–1864) – serbų lingvistas ir etnografas, literatūrinės jų kalbos pagrindėjas; Josefas Dobrovskis (1853–1829) – čekų mokslininkas slavistas; Pavelas Josefus Šafarikas

Maironis, senojo lietuviškojo romantizmo atžala, kaip ir mes visi jo kartos, Narbuto, Kraševskio mokinys, patiria naujai ištryškusių visuomeninę srovę, tautinę, kuriai lemta buvo pakeisti kiti iki tol pasaulį valdžiusieji krypsniai, religinis, humanizminis, progresinis, t. ir t. Rencascere, renesansas, ne tik dailėje, bet ir politikoje pasidarė pirmutinis ir šventas obalsis. Pietų slavai tą obalsį susidarė per 1848 m. revoliuciją. Per 30–40 metų jie turėjo gana laiko supopuliarinti jį ne tik tarp savųjų, bet ir tarp tolimesnių kaimynų. Viena po kitai „atgimsta“ tautos; atgimsta, žinoma, dvasia, pajunta naują ir nebenugalimą reikalą gyventi individualiai ir apsaugoti savo asmenines bei savo tautines teises, nebeprivalančias žūti jokių marių platybėje. Maža tauta privalo tokių pat teisių kaip ir sudariusioji didžiausią imperiją.

Gal dėl to, kad individualybė egoistinis gaivalas, ji ūmai pavergė pasaulį, ūmai gavo kuo karščiausių jos skelbėjų, dailiškųjų ir moksliskųjų jos formuluotojų. Savo drąsa, savo įsitikinimu, savo raštų teisybe, tvirtu savo pretenzijų pagrindimu pirmieji slavai tautybę tvirtai pasidėjo kultūros pagrindu; kultūra buvo pripažinta nebe bendru viską niveliuojančiu veiksniu, tik beveik asmeniniu, individualybę tvirtinančiu. Tautinės kultūros, tautiniai išsiskyrimai, vedės dar svarbesnių pasekmių – politinius separatizmus. Buvo tad be galo turtingos, galinčios apimti daugelį kitokių ekonominių ir dvasinių krypsnių žmonių. Beveik visiems iš pradžių rodės būsiant vietos, net pareigos per visą savo amžių dirbti tautinių kultūrų srityje. Atsigimti tautiškai, įsigalėti individuališkai, apsirūpinti teisiškai, apsiginti politiškai, – argi bereikėjo platesnių ir gilesnių, dar labiau viliojančių obalsių? Ir argi dyvai, kad iš visų luomų ir padėjimų tuojau išėjo aibės ne tik simpatikų, bet ir fanatingų padėjėjų pradėtąjį darbą dirbti; paskui idėjos modifikatorių, kol galų gale atsirado ir nacionalizmo niekintojų

Kas gi ūmai pajus laiko ūpą, tą dvasinę epidemiją – naujų idėjų skonį, jei ne jaunieji, įspūdingieji? Kas gi karščiau joms pritar, jei ne dainiai šilkastygiai? Ir Maironis tame garbingame būryje šišo pagautas šaukia pasauliui:

Laimėkite jaunos pakylanczios szalys!
Tegul jums žygiuoti padės Visagalis!
Nors spēkos gal silpnos, bet stiprjs dvasia;
Drąsei už tėvynę j kovą! (35)

Ne maro, tik gaivinimo epidemija plinta tautinės idėjos ir gimdo didvyrius dvasia ir pasišventimu. Vokiečių nutautinti, prislėgti, nualinti čekai, moravai, turkų nukamuotieji serbai, bulgarai, materialiai, rodos, bejėgiai, pasigavę naujos gaivinančios dvasios, iš niekų ima kurtis kultūras. Čekai savo švietimo draugijai palaikyti, švelniai ją pasivadinę motinėle, „Matica“¹⁰⁵, renka visokias atmatas: tuščias degtukų dėžutes, nučiulptus cigarų galelius, papirosų nuorūkas, net iššukuojamus savo plaukus. Visa tai sunešdami į vieną vietą, gauna šimtus tūkstančių. Konkrečiai imant, visa tai buvo tik skatikai didžiulei tautai. Patys pinigai sulyginti buvo niekai. Užtat kokia begalinė dvasios pajėga reikėsi berenkant tuos menkniekius. Tokia silpna neturte mergelė, kuri kasdieną, šukuodamasi galvą, atmena tautinės savo kultūros reikalus ir jiems skiria bent savaime išsmunkančius iš jos galvelės plaukelius, kurie jai niekam nebereikalingi, – juk tai galybė, susipratimo agitatorė visam kaimui ar net apylinkei! Ir matai, ką tos čekų mergelės padarė. Paniekintieji čekai šiandien susidarė ekonomiškai stipriausią visoje Europoje respubliką ir patys pavergė senuosius savo pavergėjus vokiečius. Skatikų galybę lig milžiniškumo didino tautininkų dvasia.

Gal dabar bus suprantama, kodėl lietuviai studentai, lenkų sostinėje lankydami universitetą, širdimis dedasi ne su lenkais, tik su Europos pietų slavais.

Kad szendien girdėjo iš mokslo augsztybės.
Kaip Slavei isz miego pakilo,

(1795–1861) – slovakų filologas ir istorikas; Ferencas Deakas (1803–1876) – vengrų teisininkas ir politikas, Vengrijos visuomeninio gyvenimo reformuotojas.

¹⁰⁵ „Matica“ („Motina“) – tautos sąmonę ugdžiusi švietimo, kultūros ir mokslo organizacija pietų ir vakarų slavų kraštuose; pirmieji ją įkūrė serbai 1826 m., čekai – 1831, slovakai – 1863 m.

Jam aszaros veržės izs skausmo didybės,
Szirdis tarsi skilti jam skilo! (36)

Maironies veikėjas savo instinktu ima justi naują laiko dvasią, pasiduoda dvasinės epidemijos antkryčiams, sirgte suserger nacionalizmo liga.

<...> argi Dievas ant vėjo
Jam įkvėpė meilę tėvynės?
Ar veltui didvyrių kapai jam kalbėjo?
Ir žadino balsas puszynės?

Ne, ne veltui: Juozui Vilaičiui akys atsivėrė; jis apsidairė aplink, kas darosi Lietuvoje, ir nustėro:

Po Lietuvą miega. Tamsioji naktis
Ją panczeis suvystė skaudžeis! (35)

Ir ima neberimti. O tai jau gerai: nerimas pastūmės j veiksmą. Pasijusti sergančiu – jau perpus pagyti, nes tuojau imsies gydytis. Plyštama širdimi Vilaitis dejuoja dar netikras, ar tesės pasekti kaimynais.

Tėvynė, tėvynė! pakils kada?
Kas tavo prižadys krutinę?
Ar tavo garbė ir didi praeiga
Užmirs kaip mislis paskutinė? (36)
Saulėtekis juodas kadą ar nuszvis?
Ar jai praregėti dar leis? (35)

Dainius jaučia, jog įjudintas pasiilgimas, pakilę troškimai reiks patenkinti; savaime jie nenurims.

O ne, neužmirš! tau Vilaitis išsaugš!
Jo žingsnius palaimys Augszciausis!
jo didžios idėjos Lietuvį patrauks –
Pražys atgimimas gražiausis!..

Potencialiai Lietuva nestinga pajėgų.

Jaunoji Tėvynė, graži Lietuva!
Terp skausmo erszkiecziu brangi!
Neszczia viltimi ankstyboji auszra!
Žengt prieszais drąsei jau gali! (72)

Bereikia vadų.

Mums reikia didvyrių, ką Lietuvą myli!
Ką Dievui savęs nepavydžia!
Mums reikia Lietuviu, ką dirba ir tyli,
O rasme sau ateigą didžią!

Būtų ir jų, kad nebūtų išdrikę dvasia ir iškrikę po visus kraštus. Ir dainius juos anatematizuoja:

Tavęs tas nevertas, kurs motyną savo
Apleisdamas, jieszko kitos:
Kurs verkdams, tavęs malonei nesapnavo,
Tas meilės nežino szventos. (76)

Rodyti kitiems tautinio atgimimo pavyzdžius, įtikinėti, jog Lietuva dar nėra negyvėlė ir atgimti dar gali, ieškoti jai vadų iš savųjų tarpo, įgrasyti, kad Lietuvoje nebebūtų užsigynėlių, – štai keli ir bene visi politinės Maironies programos punktai, kuriuos jis paskelbė pirmąja savo poetine proklamacija, pavadinta „Tarp skausmų į garbę“. Visa, kas šioje poemoje yra pasakyta, pasakyta šiam ketveriopam reikalui.

KAIP JAUNIMAS TĄ PROKLAMACIJĄ PRIĖMĖ

Idėjos geros. Programa gera. Viskas teisinga ir garbinga. Tik to maža, kad jos pavergtų žmones. Reikia mokėti jas paduoti, kad jos savaime įsiskverbtų į sielas, pasidarytų jų nebeatskiriama dalis, jų katekizis. Ar Maironis buvo pakankamai iškalbingas įtikinti? Ar jo poezijos menas buvo tiek galingas lietuvių visuomenės sieloms pavergti atgimimo idėjai, kaip kitkart pradžioje XIX amžiaus Baironas pavergė Europos vyrus graikų išvadavimo idėjai?¹⁰⁶

Jokios ypatingos meno galybės šiame Maironies kūrinyje nematome. Ir iškalba ne taip jau demosteniška. Tik visa to nėra nereikia tiems efektams gauti, kurių buvo gauta. Maironis savo idėjas tik pataikė tinkamu laiku paduoti; būtent kada šviesiosios mūsų jaunuomenės sielų dirva jau buvo pakankamai išgyventa, bereikėjo tik sėjėjo.

Maironies poemai galingumo davė ne poetingas jo sumaningumas, tik dvasia, tolygi čekų „Maticos“ narių dvasiai, kuri ir išskuotais mergelių plaukais kėlė savo tautą. Jaunuomenė, neabejojame, džiaugėsi, rasdama poemoje pribarstyta dainų, jas mielai dainavo ir gaivinosi; vis dėlto Maironį įvertino vargu bau kaipo poezijos menininką. Ne, jį pamilo daugiau kaipo širdies žmogų. Jaunas dainius, gyvenimo dar nesuprozintas, pats lakiojo aukštai aukštai ir pigiai kėlė aukštyn nedaug tereikalaujantį paraginimą jaunimą. Jaunas dainius degė Tėvynės meile. Sakė taip ją mylįs, jog net abejojęs, ar bėrasis kas kitas lygiai mylįs. Mylėjo ir jaunus savo draugus. Ir įvyko, kas turėjo įvykti: jaunimas jį pamilo sulig tiesos: mylėk, jei nori būti mylimas, dek pats, jei nori kitus uždegti; būk kaip Rabindranatho Tagorės žiburys, kurs kitiems šviesos duoda tik tada, kai patsai šviečia^{*107}. Skaisčių, nesurumbėjusių jaunimo širdžių pigiai neapgausi. Jo omė tiek jautri, kiek ir kūdikio, kurs vienu žvilgterėjimu įvertina kito širdį ir į vieną tuojau rankeles ištiesia, kad jį paimtų ant savo rankų ir paūkautų, į kitą nėra iš tolo. Į Maironį jaunimas puolė iš karto, jausdamas, jog jis neveidmainiuoja, jog kai sakos mylįs, tai tikrai myli, kai sakos kenčias, tai ne dėl retorikos sako, tik kenčia. Pamėgo ir paklausė daugiau širdies šnekos, ne iškalbingų lūpų.

Ir neužsivylė. Tas laimėjo nemaža, kurs Maironį skaitė. O skaitė visi be skirtumo krypsnių.

Jeį Vaižgantą dažnai pavadindavo visuomenės ūpo barometru, tai pavelykite pacituoti iš jo dieninio tų pat 1895 m., kuriais ir „Tarp skausmų į garbę“ pasirodė¹⁰⁸.

Bevaldžias rankas nuleidęs, skaitomą knygą ant stalo pamiršęs, kėpsau plačiame krėslė. Kūnas ištižęs, kone apmiręs. Dvasia lyg veržiasi aukštyn, į nežinomas sritis; veltui tačiau mėgintumei susekti, kame mintys klajoja. Geidimai varsto krūtinę, bet jie neapriboti. Neapsakomas nuliūdėimas aptraukė tik ką ramų, bemintį veidą; tik nežinau, ko stingu. Dieve, nejaugi aš tašla... Tingiai, miglotai šliaužia nuovoka, kokios gi gyvenimo sąlygos dar daro mane tašla... Tarnystė, gyvenimo šablonas, kai ne tarnystė. Katros katrą ėda? Neišpainioju ... man viena aišku, kad tarnystė ir šablonas man laiką ėda, o jau belaiškė išėda vidurį. Ten viduryje rimties nėra, ten kažkas spurda, kovoja. Bet kas? Ten dirgsnius kaip gyva ranka trauko. Bet kas? Tašloje argi gali būti smarki kova ir skaudūs dirgsniai? Netvarka viduje daro liūną, kurin įsmenga visa nauja. Smenga ir nespiria ieškoti išėjimo. Toli toli matos iškilmingos aukštos, bet jau apleistos idėjos. Sopa, bet noro grįžti nėra. Liūdna, neapsakomai gaila

¹⁰⁶ Atvykęs 1823 m. į Graikiją dalyvauti jos išsivadavimo kare su turkais ir netrukus ten miręs, Baironas tapo skatinančiu kovos už tautų laisvę pavyzdžiu.

* A. Rimka. „Skaitymų“ XVII kn. (57). (Aut. past.)

¹⁰⁷ Nurodoma A. Rimkos studija *Rabindranath Tagorė* (išsp. 1922 m. *Skaitymų* XVI ir XVII kn.); Albinas Rimka (1886–1944), ekonomistas, spaudos darbuotojas, Kauno ir Vilniaus universitetų profesorius.

¹⁰⁸ Dienoraštyje išreikštą savo įspūdį apie kalbamą Maironio poemą Vaižgantas paskelbė kritikos straipsniu „Tarp skausmų į garbę paskaičius“ (1913 m. *Vilties* 98 nr.); straipsnis pakartotas Vaižganto Raštų IV t. (1922, p. 131–143).

man paties savęs, kad nėra kam išvaduoti, įbingusį paraginti, tašlą sukietinti ir ką dora iš jos išlipdyti; nėra kam elektros kibirkšties per susilpnėjusią valią perleisti!

Netikėtai atneša jam pirklys kontrabartdninkas naują poemą „Tarp skausmų į garbę“. Jis skaito įžangą.

Kur szendieną Jinai?..
Vien kapus tematai;
Ir liudna ir skaudžia krutinę!..
Lyg po audru didžiu,
Kad ant marių placzių
Užmiega vilnis paskutinė.

Kur garsi ta szalis?..
Klausos jieszko ausis
Ir žadą atrasti norėtu!..
Bet jau amžei penki,
Ir vis nekelias ji
Po tiek sopuliu iszkentėtu!
Gedimino laikus
Vaidelotas garsus
Prikeltu... bet kur vaidelotas?
Graudų kanklių balsai
Jau nutilo visai,
Ju raktas guronais užklotas!..

O vienog Lietuva
Juk atbus tik kada,
Nes kryžius gyvatą žadėjo;
Kanklių balsą iszgirs,
Miegąs kraujas užvirs,
Juk laukia tylą vien tik vėjo.

Laukia tylą vien tik vėjo... per ilgus amžius. Pagaliau susilaukė.

Sztai jau kaukia sziaurys,
Jis miegus nuvarys;
Atbusi, brangiausė tėvynė!
Jau kilsnoji sparnus,
O szitai tau sūnus
Ir giesmes devynes nupynė.

Balsas užlūžo. Žiūrėk, tylą laukia vėjo. Vėją kelia geravaliai karštaširdžiai, pamindami po kojų asmeninius menkus ir nemenkus savo skausmus. Ar dabartinioji karta padės pūsti tą vėją? Ar būsimoji įvertins nepavykusį kitų darbą? Ar mokės pasaldinti nelauktą užvylį savo bešališku teisingumu? Ar atmokės garbe tiems, kurie per skausmą ėjo? Kas bus kaltas, jei dabartinių darbas – vėjo kėlimas – nepavyks, nevykėlių niekas nepaguos? Tu ir kiti tavo eilės! Krito balzamo lašas ant ištižusios dūšios. Stebuklingai aną išdirbo, suminkštino; valia lyg tampresnė pasidarė. Idėjai – kelti vėją, nuvarysiantį miegus ir tylą, atsiliepė jaunoje krūtinėje. Kas buvo pergaltota, kas neaiškiai jausta, staigiai ėmė tenėti*, tvirtėti valiai pritariant, be jokių samprotavimų ir svyravimų.

Svečių užmiršęs, ryte rijau tolesnius poemos žodžius. Jam, matyti, nebepirmoja buvo tokie įspūdžiai, kad nieko nesakęs, tylomis pasišalino tam sykiui, palikdamas mane vieną su mano jausmais ir mintimis. Ir tik gražiai pabaigęs paskutinę eilutę, pakėliau pavargusias akis.

Sykiu prarijau visą poemą, kaip praryja seilėse tirpstantį skanėsi, nors reikia jį čiulpti, ilgiau gardžiuotis. Ji tirpo nasruose, nepalikdama grauželių nei ašakų, kurių betgi būta poemoje gana. Ji

---

* Tenėti – tištėti. (Red.)

veikė į jausmą kaip muzika. Dar į ją neįsiklausai, dar neatspėji, nesupranti, o jau ji, muzika, savo įtaką bus padariusi.

Visa audra troškimų gimė galvoje ir širdyje. Kas siautė tada, bevaikščiojant ilgą valandą po kambarį; kokia krota** rodėsi man tas svetimo šono butas; koku ištrėmimu – tasai netolimas, vis dėlto svetimokas kraštas... ir parašiau laišką apie nostalgiją, apie pasiilgimą darbo tarpe savųjų. Aš nieko neatmenu iš to laiško. Bet jis turėjo būti karštas ir įtikinantis, kad per savaitę jau buvau... paliktas visai be vietos.

Ar ne Apveizdos ranka ir ta poema it mielės staigiai sukėlusį sustingusioje mano sieloje reakciją, pastūmė mane kaip tik ten, kur galima buvo kelti vėją, kurs šalį varo tylą!

Teiravaus ir kitų, kokio jie įspūdžio yra prityrę, beskaitydami pirmąją Maironies poemą. Visi vienodai sakė buvę pagauti, patraukti, įkaitinti. Karšta tėvynės meilė, žėrinti kone iš kiekvieno puslapio, daugybė jausmo, liūdnai melancholingas kartais lig patoso pakylęs stilius į visu širdis veikė gerai, minkštino jas ir gaudino. To buvo labai gana. Autorius pasiekė, ko norėjo.

Poemos įtakai dirbtinai nepasidavė tik tie, kurie iš jos matė klerikalizmo*** pavojumą, ypač pirmą kunigystės ir seminarijos jauniems inteligentams. Tai buvo be galo nemalonu visiems tiems, kurie tik buvo pasirinkę pasaulinę karjerą. „Varpo“ bendradarbis S. 1896 m. Nr. 8 (rodos, ir 1905 Nr. 1 ir dar vieną kartą) darė pastangų negyvai užmušti šią pirmąją Maironies ir pirmąją iš viso lietuvių literatūroje poemą¹⁰⁹. Ji, girdi, yra „kapitalas, į purvą įmestas“; suprask – į klerikalizmą, nes iš platinimo klerikalinių nuomonių nesą naudos tėvynei. Jei ketina būti ir antroji poema tokios pat tendencijos kaip ir šitoji, tai autorius geriau padarytų, kad visai jos nerašytų, nes naudos iš jos nebus jokios. Poetiškumo joje nėra kokio nėra. Turinį autorius daigi poema pavadino! – ironizuoja „Varpas“.

Pirmeiviškam „Varpui“ kunigiškas poemos tonas pasirodė tyčia visiems brukama tendencija (jos vyriausias veikėjas įstoja į seminariją). Dėl to nebenorėjo išvysti nė tų gražumėlių, kurių autorius šalia visa ko kito ginčijamo yra šiūptelėjęs. Net jo dainas pripažino tikrai pakenčiamomis. Tačiau kūrėjas buvo labai tolimas nuo bet kurių pašalinių tendencijų. Vienatinis jo uždavinys tebuvo pavyzdžiais visus įraginti, kad Lietuvą Tėvynę mylėtų, jai tarnautų, dėl jos nebijotų nei skausmų, nei vargų, nes tai veda juos visus kaip darbininkus, be skirtumo luomo ir padėties, į garbę. Jaunimo įdrąšinimas į darbą, į pasišventimą, į išsižadėjimą egoistinių tikslų vardan aukštesnių idealų yra lygiai prakilnu, kad ir jis apsireikštų įstojimu į kunigus.

Įnirtęs „Varpas“ Garnyje neatspėjo Maironies ir lengva širdžia įskaitė jį „į garsią traicę poetų kalikų: Lakūnas, Jakštas Garnys“¹¹⁰. Tai viešai. Patylomis gi tie patys varpininkai „Tarp skausmų į garbę“ skaitė, atsidėję ir pasigėrėdami, mielai daineles iš ten nusirašinėdami, joms gaidas ir muziką komponuodami. Jei Maironis būtų buvęs tuščių jausmų ir svajonių eilinininkas, jei nebūtų užsivaisęs kilniais idealais ar tikra realybe, jam būtų niekas vainiko nepynęs, kad ir kažin kaip būtų tyriliavęs savo vamzdeliu. Bet Maironis ne vamzdžiavo, tik pūtė smarkius trimitus, skardžius ragus, kurie ne tiek galingai, kiek širdingai (o tai dar smarkiau) šaukė tautiečius į gyvenimo kovą, į kovą su lietuvių nelabybėmis, ir jam priderėjo darbo vainikas už obalsius, kuriais vadavomės kovoje su mūsų priešinininkais.

Ir M., dar nebrendusiu savo talentu pasirodęs, laukimų neužvylė. Didėjo jo sugebėjimas dainuoti, didėjo ir jo įtaka, kad net susidarė maironininkų skola, kad net atsistojo demarkaciniu ruožu tarp senosios ir naujosios poezininkų gdynės. Dabar mūsų poezijos kūrybą šitaip skaidome: ikmaironinio ir pomaironinio periodo!¹¹¹ Įdomu čia pažymėti, kaip ta mūsų jaunuomenė pasveikino poezininką, jam sukakus ilgų 25 metų darbo jubiliejų. Jubiliejinius Nr. šitaip jam dedikuoja.

** Krota – narvelis. (Red.)

*** Klerikalizmas – politinė kryptis, siekianti bažnyčios ir dvasininkijos viešpatavimo ar politinės ir kultūrinės įtakos didinimo. (Red.)

¹⁰⁹ Vaižganto čia suklysta. Stasio Matulaičio recenzija „Tarp skausmų į garbę“, parašu N., išspausdinta 1895 m. *Varpo* 8 nr.

¹¹⁰ Lakūnas – Aleksandras Burba; Jakštas – Adomas Jakštas (Aleksandras Dambrauskas); Garnys – Maironis; vienas jo slapyvardžių, kuriuo pasirašė poemą „Tarp skausmų į garbę“.

* „Vainikai“, naujesniosios poezijos antologija, sp. par. K. Binkis. 1921. (*Aut. past.*)

¹¹¹ Remiamasi *Vainikų* antologijos parengėjo K. Binkio įžanginiu žodžiu; šios antologijos išėjo dvi knygos – antroji 1936 m.

„Vaivorykštė“: „Maironiui – Tautos žadintojui, Tėvynės atgimimo pranašui, Pavasario balsais pragydušiam Dainiui, Tarp skausmų į garbę žengiantiems paguodai, Jaunosios Lietuvos skelbėjui, nurodančiam, kur išganymas, Mūsų vargų giesmininkui – Vaidilai, atidariusiam aukso skrynią Tėvynės dainų malonių, įkvėptu balsu šaukiančiam eiti Lietuvos keliu.“

„Ateitis“: „Dainiau, linkime Tau, kad Tavo kanklių stygos ilgai dar žadintų gerus jausmus jaunimo širdyse, o ypač meilę savo tėvų kalbos.“

„Aušrinė“: „Maironis – tai vienas garbingiausių mūsų tautos dainių. Tave, Jubiliate, mes jaunesni šią dieną sveikinti drįstame ir karštai trokštame, kad dar nors kartą aitariai kambėtų Tavo lyra galinga.“

Kitų, ne jaunimo, laikraščių neminint. Taip pat nė atskirų asmenų. Putinas savo raštą apie Maironį paveda „mylimajam dainiui“, ir šis motyvas perdėm pasikartoja.

Štai visa eilė dokumentų, įrodančių, kaip lietuvių jaunimas, sakykime – visuomenė, nes jaunimas ją atstovavo, priėmė pirmąją Maironies poemą „Tarp skausmų į garbę“, kuri buvo ir iš viso pirmoji žmoniškesnė mūsų literatūros poema; kaip ja naudojosi paskui visi, tiek sentimentalinkai, kuriems užteko dainiaus paraginimų trumpais obalsių žodžiais, tiek ideologai, kurie stoji už tautos išliuosavimą ir jau mėgino pasirinkti sau šį ar tą kovos būdą.

NENUTOLIMAS NUO GYVENIMO

Jau tas pats faktas, jog M. susyk įgijo daugybę fanatingų šalininkų ir sekėjų, iš antros pusės aršių idėjos priešų, reiškia, jog dainius nebuvo nutolęs nuo gyvenimo. Putinas rašo: „Visi tautos reikalai, jos vargai ir nelaimės randa atbalsį jautrioje dainiaus krūtinėje ir tenai, apsitaisę poezijos rūbais, vėl grįžta į ūkanotą tėvynės padangę, guosdami ir stiprindami suvargusių brolių dvasią. Jo skausmai – tai mūsų skausmai, jo džiaugsmi – tai mūsų džiaugsmi. Štai kodėl taip brangus mums Maironis ir taip suprantama jo poezija. Ji (kas skaitytu) pakeltų ne kartą silpstančią mūsų jėgą ir neleistų užgesti tai šventai ugniai, kuria liepsnoja mūsų jaunos krūtinės“ („Ateitis“, 1913, 10).

Net ta „Varpo“ tariamoji tendencija – tikėjimas Vaižgantui atrodė visai ne tendencija, tik laiko reiškinys; ne dirbtinai kunigo prikeriamas lietuviams, tik dalis jo sielos. Taigi tikėjimui mene, tad ir literatūroje, visados buvę ir būsią vietos. Dirbtina būtų ne tikėjimo „prikergimas“, tik jo šalinimas per fas et nefas ar bent tyčia jo nematymas. („Viltis“, 1913, 90)¹¹²

Tai M. pirmoji poema yra perdėm tautiška, lietuviška, nes, nuo Balio Sruogos betariant, „tautiškumo tenka ieškoti visaine formoj, ir ne turinyj <...> bet kaip tą ar kitą reiškinį lietuvis kaipo psichologinis tipas, jaučia, t. y. kaip jį priima ir kaip jį reaguoja <...> Tuo kriterijum vaduojantis, tenka konstatuoti, jog mūsų menas visumoj (tad ir Maironies poezija – T.) dar yra per daug lietuviškas“ („Skaitymų“ XVII kn.). Su tuo sutikdami, tolimesnieji mūsų „literatūros problemų kėlėjo“ B. Sruogos žodžiai tenka mums palaikyti jam pačiam prieštaraujanciais, atsitikusiais pasakyti besigraibant patamsyje, kur dar neaišku:

„Pagarsėjusi yra M. poema „J. L.“ („Tarp skausmų į garbę“), turėjusi nemaža įtakos į mūsų, taip sakant, visuomenę. Pabandykime padaryti tokį eksperimentą. Vietoj Nemunas parašykime Dunojus, vietoje lenkas parašykime turkas, vietoj lietuvis – bulgaras, vardus ir pavardes padarykime slaviškus ir datą padėkime trisdešimčia metų atgal, o visą poemą išverskime į bulgarų kalbą ir neparašę, kad tai yra vertimas, atspausdinkime. O, bulgarai didžiulis, kad tai yra jų tautinis veikalas, kad tai yra jų tautos epopėja. Jeigu serbai vėl panorėtų ją pasisavinti, tikrai bulgarai jiems karą paskelbtų. Koks pigus, Kemšio kriterijum einant, tautiškumas ir kaip pigiai galima pirkti tautos vadovybės sostą! Ir vargas būtų tai tautai ir jos literatūrai, kuri tokios kainos tautinius poetus turėtų!“¹¹³

Su literatūra tokių eksperimentų daryti negalima. B. Sruogos pavartota čia suktybė, kuri, tiesa, gali akis apdumti, bet yra griežtai neteisinga. Bene 1900 m. Vilniaus lenkų endekija, leisdama visokių

¹¹² Vaižgantas čia referuoja nurodytame *Vilties* numeryje išspausdintą paties rašytą literatūros ir dailės žurnalo *Vaivorykštė* recenziją; per fas et nefas (lot.) – visomis priemonėmis.

¹¹³ Cituojamas B. Sruogos straipsnis „Keli žodžiai“, spausdintas 1922 m. *Skaitymų* XVII kn. (p. 81–88); Kemšio kriterijumi einant – turimas galvoje Vincas Krėvė, pasirašinę M. Kemšio slapyvardžiu.

agitacinių šlamštų prieš lietuvius ir Lietuvą, paleido ir knygpalaikę ištraukų iš Mickevičiaus poemos „Pan Tadeusz“, pakeitę pradžių Litwo, ojczyzno moja į Polsko, ojczyzno moja¹¹⁴.

Iš šito „eksperimento“ buvo neapsakomai daug šlykštumo, o ne naudos Lenkijai. Matyt, ir lenkų reikaluose esama lietuviškų tautiškumų, kurių kitais nepakeisi.

Ne, nepigiai Maironis „pirko tautos vadovybės sostą“. Už tai jis mokėjo „lietuviška“ širdžia. Dėl tojam, nuo „Vaivorykštės“ betariant, „iš visur pasigirdo nuostabos ir pagarbos aidai“. O jei „toji didžioji poeto idėja – tėvynės meilė, sukeldama lietuvių pakilius jausmus, išblaškydama abejonių rūkus, priversdama dirbti“ (Bitikas – „Vaiv.“)¹¹⁵, tokią pat įtaką darytų ir kitai literatūrai pasisavinus, tai tik reikštų, jog Maironis –europietis ir mūsų literatūrai visai nebūtų „vargas, tokių taut. poetų turint“.

[...]

Vaižgantas, *Raštai*, t. 18, parengė Ilona Čiužauskaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 198–239, 258–272, 488–494, 496–497.

---

¹¹⁴ Litwo, ojczyzno moja... (lenk.) – Lietuva, tėvyne mano, / Lenkija, tėvyne mano.

¹¹⁵ Nurodomas 1914 m. *Vaivorykštės* 1 kn. (p. 149–158) išspausdintas slp. Bitikas pasirašytas Eliziejaus Draugelio str. „Tėvynės meilė Maironies eilėse“.